

STARA GRADSKA VIJEĆNICA U OSJEČKOJ TVRĐI

Izvorni znanstveni rad
UDK 728.31(497.5 Osijek)
930.25(497.5 Osijek):728

BOŽICA VALENČIĆ

Muzej Slavonije Osijek
Trg sv. Trojstva 6
HR-31000 Osijek

U dvije susjedne zgrade na Trgu svetog Trojstva u Tvrđi, u prostore stare Gradske vijećnice, nakon II. svjetskog rata 1946./47. g. smješten je Muzej Slavonije. Rad obrađuje povijest gradnje, građevne mijene, promjene vlasnika i namjena građevina. Za kuću broj 5 istraživanja su zaokružena, ali su istraživanja kuće br. 6 nažalost ostala nezavršena.

PREDGOVOR

Prošlo je više od deset godina otkako je, slijedom nesretnih okolnosti, prekinut rad na prikupljanju arhivskih i povijesnih podataka o dvjema zgradama na Trgu sv. Trojstva u osječkoj Tvrđi, kao dio multidisciplinarnog projekta izrade konzervatorske dokumentacije za obnovu građevina. Rukopis je pisan tijekom ratnih godina, a zbog bolesti autorice nikada nije u cijelosti završen. Najveći dio arhivalija ondašnjeg Povijesnog arhiva i Muzeja Slavonije bio je dislociran početkom rata i postupno vraćan u Osijek nakon smirivanja ratnih djelovanja. Zbog toga su u radu korištene fotokopije izvornih dokumenata i neki zastarjeli prijevodi sačuvani u rukopisu u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Osijeku. U međuvremenu je pronađen manji broj novih arhivalija (uglavnom se radi o nacrtima manjih adaptacija iz prve polovice 20. st.), a literatura je obogaćena s nekoliko novih djela, od kojih je svakako najznačajnija "Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrđa) 1687.-1821." dr. Stjepana Sršana iz 1995. g. i "Od turskog do suvremenog Osijeka" dr. Ive Mažurana i suradnika iz 1996. g. Nekoliko proteklih godina restoratori osječkog odjela Hrvatskog restoratorskog zavoda, provode sondiranje pročelja i unutrašnjosti obiju muzejskih zgrada, ali radovi nisu završeni niti je sastavljeno izvješće o nalazima sondiranja. Rezultati sondiranja će, vjerojatno, dopuniti, proširiti i pojasniti naša saznanja o zgradama stare osječke vijećnice, a njihovo objavljivanje osvijetliti činjenice iz ovog rada kroz prizmu građevinskih artefakata.

Nove arhivalije su jedan tlocrt kata i dijelovi nacrti kuće br. 6 iz prve polovice 20. st., koje je izradio gradski građevni oficijal Skender Kovačević (bez oznake godine), gradski inženjer M. Krausz 1899. g. i gradski tehnički nadzorNIK (nečitkog potpisa) iz 1930. g. Nacrti se odnose na prikaz stropne konstrukcije prvog kata, uređenje zahoda na prvom katu te manje adaptacije i pregradnje u podrumu i prizemlju za smještaj arhiva. Istraživanja arhivske građe za kuću br. 5 su završena u cijelosti, a za kuću br. 6 su zaključena sa 1835. g. U Državnom arhivu u Osijeku i Muzeju Slavonije postoji dio neistražene građe za razdoblje nakon 1835. g., naročito u zapisnicima Gradskog poglavarstva pa buduća istraživanja treba usmjeriti u tom pravcu.

Stariji prijevodi, koji su korišteni i citirani u ovom radu, doslovni su prijevodi s njemačkog i nisu u duhu hrvatskog jezika, što ponekad rezultira nedovoljnom jasnoćom teksta (npr. *Ober Notariat* je preveden kao *više bilježništvo*, umjesto *nadbilježništvo*; fraza *sit venia* je stavljana u izvorniku ili u obliku kratice *s.v.*, umjesto prijevoda *s oproštenjem*, itd.). Budući da nedostaci prijevoda ne utječu bitno na cjelinu teksta, a novo-objavljena literatura donosi integralne prijevode ovdje korištene građe ("Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrđa) 1687.-1821. godine", dr. Stjepana Sršana) i strukturu gradske uprave ("Od turskog do suvremenog Osijeka", dr. Ive Mažurana), nije bilo potrebe mijenjati izvornu strukturu teksta koji je ovdje donešen u izvornom obliku.

Tone Papić

UVOD

Muzej Slavonije u Osijeku nalazi se u povijesnoj jezgri grada - u Tvrđi.¹

Danas Muzej koristi nekoliko zgrada, s tim da je središte (osoblje i većina muzealija) na Trgu sv. Trojstva u dvije zgrade, broj 5 i 6, koje su objedinjene u jedinstvenu funkcionalnu cjelinu.²

Obje središnje zgrade Muzeja spomenici su kulture najviše kategorije, upisane u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku pod zajedničkim brojem 466.³ U obrazloženju Rješenja o registraciji o njima je navedeno:

"Kompleks zgrada Muzeja Slavonije u Osijeku, Partizanski trg br. 5 i 6 sačinjavaju dvije zgrade. Ugaona jednokatnica bivšeg magistrata, br. 6. koja zauzima tri frontalna trakta, glavnim pročeljem okrenuta je prema trgu, južnim prema Kuhačevoj ulici a istočnim prema Stanivukovićevoj ul. i jednokatnica br. 5. koja sa objektom bivšeg magistrata još od 18. st. čini jednu cjelinu.

Zgrade su građene opekom, u prizemlju i podrumima zasvedene baldahinastim svodovljem, pokrivena visokim kosim dvostrešnim krovom.

Ugaona jednokatnica magistrata izgrađena je 1702. g. za potrebe Komore, gradskog poglavarstva i policije. Nakon ujedinjenja triju općina 1786.g., u objekt je smješten magistrat koji ovdje djeluje sve do II Svjetskog rata.

Od 1946.g./7.g. u zgradi je smješten Muzej Slavonije.

Susjedna nekad stambeno poslovna jednokatnica br. 5. nastala je nešto kasnije u prvoj polovini 18. st., probijanjem zida u katu u 19. st. spojena je sa zgradom magistrata, i od tada čini jednu cjelinu.

Oba objekta očuvala su izvorne odlike barokne arhitekture: raspored unutrašnjeg prostora, svodovlje u podrumima i prizemlju, visoko koso krovništvo, a objekt magistrata monumentalnije građen ima reprezentativniji

portal i trijem sa arkadama u dvorištu u kojem je danas lapidarij.

Vrijednost kompleksa Muzeja Slavonije upotpunjuju Muzejske zbirke od kojih su neke jedinstvene kod nas pa i u svijetu (zbirka Murse, numizmatička zbirka u čijem je sastavu zbirka hrvatskih banovaca) i bogata muzejska knjižnica sa preko 70.000 primjeraka rijetkih izdanja iz 16., 17. i 18. st."⁴

U lipnju 1987. g. srušio se strop na katu u kući broj 5, što je potaknulo pripreme za sveobuhvatniju obnovu obiju zgrada Muzeja. Međutim, uslijedio je Domovinski rat, radovi u svezi obnove prekinuti su, a zgrade su dodatno stradale od brojnih pogodaka projektila. Godine 1992. nastavljeni su pripremni konzervatorski poslovi, potrebni za predstojeću obnovu zgrada Muzeja Slavonije. Kao dio pripremnih radova provedena su povijesna i arhivska istraživanja o gradnji i građevnim mijenama obiju muzejskih zgrada. Prošlost i graditeljski razvitak dviju središnjih zgrada Muzeja Slavonije, izučavamo zasebno - kao trgovačku kuću (broj 5) i Gradsku vijećnicu (broj 6).

A. TRGOVAČKA KUĆA NA TRGU SVETOG TROJSTVA BR. 5

Podaci u Zemljišnoj knjizi iz 1747. g.

Polazni izvor podataka o kući na Trgu sv. Trojstva broj 5 je zapis u Zemljišnoj knjizi za Tvrđu iz 1747. g., gdje su dvije kuće, pod brojem 2 i 3, navedene kao kuće Nikolantin.⁵ (prilog 1.)

O vlasnicima se kaže kako je 1712. g. Đuro Nikolantin (Georgius Nicolantin) kupio prednju kuću od dotadašnjeg vlasnika Daniela Ferdinanda Vesentina, a stražnju kuću od udovice Sunkić⁶ te da je nakon smrti Đure Nikolantina polovinu obiju kuća naslijedila njegova "ostavljena" udovica Ana Marija Nikolantin, rođ. Pejačević, a drugu polovinu njihovih petero žive djece: Franciska Wallnerin, rođ. Nikolantin, Pavle Nikolantin, Antun Nikolantin, Elizabeta la Bordin, rođ. Nikolantin i Barbara Nikolantin.⁷

¹ Urbanistička cjelina Tvrde verificirana je kao spomenik kulture Rješenjem Konzervatorskog zavoda Zagreb broj 01-572/1-1962. od 29. XII. 1962. g.

U Registar nepokretnih spomenika kulture u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku upisana je Rješenjem broj: UP-I^o-03-36/2-74. od 27. II. 1974. g. Zavod je ušao u sastav Ministarstva kulture kao Konzervatorski odjel u Osijeku (u daljnjem tekstu: KOS)

² Svi prostori koji su dodijeljeni Muzeju Slavonije na korištenje nalaze se u Tvrđi. Osim središnjih zgrada na Trgu sv. Trojstva broj 5 i 6, muzejski materijal pohranjen je i u dijelu zgrade VIII bastiona, te u bivšem franjevačkom samostanu u Bösendorferovoj ulici broj 2.

³ KOS, Zbirka isprava, Rješenje br.: UP-I^o-03-284/2-74. BaM/RJ od 17. XII. 1974. g.

⁴ Isto.

⁵ Državni arhiv u Osijeku (u daljnjem tekstu: DAOS), "Grundt-Buech der Statt Esseg 1747., sub nro.2., 3."

⁶ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226.-1., (K.Firinger), Br. 2 i 3 obje kuće Nikolanića (rukopis);

V. Matić: Povijesna bilješka i dostupna arhivska građa o zgradama u Tvrđi (crkva sv. Mihovila, trgovačka kuća, Gradsko poglavarstvo), 8. IX. 1993.g. (rukopis), str. 2. Matić navodi prezime kao "Seukić (Seuckhisch)", a Firinger jednako tako, ali i kao "Sunckh".

⁷ KOS, Dokumentacija, dosje b. 226.-1., (K. Firinger), Br. 2 i 3 obje kuće Nikolanića (rukopis)

O međama je zabilježeno da je potkućnica prema Trgu duga 10 hvati, 1 stopu i 9 cola, na sjevernoj strani 18 hvati, 3 stope i šest cola, na istočnoj 6 hvati, 4 stope i 6 cola te da je granična dužina s Gradskim magistratom iznosila 20 hvati, 3 stope i 4 cola.⁸ Navedene su potom posebnosti o zajedničkom zidu s Gradskim magistratom,⁹ o sjevernim prozorima na kući, o odvodnim cijevima na katu te o popravku i čišćenju "*izlaznoga kanala sit venia zahoda u Gradskome Magistratu*".¹⁰

Na kraju dokumenta navedeno je da je posjed prešao u vlasništvo Ilije Lekića (Eliasa Lekicha) 1. kolovoza 1774. g.¹¹

Iz navedenih dimenzija potkućnice, koje govore o stanju 1747. g., očigledno je da su dotadašnje dvije potkućnice sa zgradama objedinjene u jedinstven, cjelovit posjed.

Povijesni podaci o vlasnicima kuće u 18. stoljeću

Iz Zemljišne knjige vidimo da su prvi poznati vlasnici parcela i kuća na mjestu današnje na Trgu sv. Trojstva br. 5 bili Simon Sunkić i David Ferdinand Vesentin. Naime, iz tog izvora evidentno je da su početkom 18. st. sjeverno uz Magistrat bile dvije kuće i potkućnice: uz glavni trg bila je kuća suca Vesentina (broj 2), a istočno od nje, uz ulicu prema franjevačkoj crkvi, kuća Sunkić (broj 3).

O Simonu Sunkić (Sunckisch, Sunckh) malo je poznatih podataka. Nije naveden u prvom službenom

popisu građana Tvrđe iz 1697. g., niti u popisu kućevlasnika iz 1702. g. (MAŽURAN 1974.a: 27, 33; 1974.b: 89-90). Ive Mažuran navodi ga u popisu gradskog stanovništva Tvrđe u razdoblju od 1698. do 1703. g.¹² Bio je postolar i gradski vijećnik,¹³ oženjen Ivanom (Johannom) s kojom je imao dvije kćeri - Mariju Elizabetu¹⁴ i Anu Elizabetu.¹⁵

U tvrđavskom zapisniku zabilježen je 3. X.1718. g. ugovor s Đurom Nikolantinom u svezi kuće Simona Sunkića, (MAŽURAN 1974.a: 92.), a 20. III. 1720. g. ugovor s Marijom Sunkić. (MAŽURAN 1974.a: 96.) Sunkića u kasnijim tvrđavskim zapisnicima više nema.

O Davidu Ferdinandu Vesentinu (Vezendin, Visentin) ima zamjetno više povijesnih podataka. Bio je trgovac i prvi osječki sudac nakon oslobođenja i izгона Turaka, a tu je čast obnašao u dva navrata: od 1690. do 1694. g., i potom od 1698. do 1700. g.¹⁶ Naveden je u najstarijem poznatom popisu Osijeka iz 1697. g. (MAŽURAN 1974.a: 27; 1974.b: 66) međutim, nema ga u popisu kućevlasnika u Tvrđi iz 1702. g. (MAŽURAN 1974.a: 33; 1974.b: 89-90).

Iz povijesne literature o njemu doznajemo da je bio sin Vjenceslava Vesentina, austrijskog ili sudetskog Nijemca koji je došao u Osijek kao vojnički marketender u pukovniji Guidona grofa Starhenberga, a s njime je došla i njegova obitelj - žena Apolonija,¹⁷ sin David te

⁸ "Vlasništvo, tj. posjed obje kuće obuhvaća duljinu između Gradskog Magistrata od 20 hvati, 3 stope i 4 cola, a širinu sprijeda spram trga Paradi pa do Solnoga trga na jugu od 10 hvati, 1 stopu i 9 cola. Duljina između (pored) Solnoga trga od trga Paradi do straga prema ulicama iznosi 18 hvati, 3 stope i 6 cola, a otuda stražnja širina do Gradskoga Magistrata 6 hvati, 4 stope i 6 cola." Isto.

⁹ "Kod prednje kuće spram trga Paradi primjećuje se da je zid sit venia zahoda zajednički sa Gradskim Magistratom, što je i upisano u gruntovnicu pod člankom 1. prema priloženom originalnom ugovoru od 19. IX. 1720.g." Isto.

¹⁰ "N.B. što se tiče same kuće potrebno je posjetiti da prozori otvoreni prema Solnome trgu samo gratis i do budućega opoziva ostanu, po čijem uspjehu tj. se isti prozori na trošak vlasnika te kuće moraju ponovno zazidati. Također je potrebno imati u vidu stanje novopostavljenog odvoda od lijevanih (gusanih) cijevi na gornjemu katu. Osim toga vlasnici ove kuće moraju bez oklijevanja snositi troškove svakoga, na temelju procjene (svijeta), potrebnoga čišćenja i popravka izlaznoga kanala sit venia zahoda u Gradskome Magistratu, u kojemu svoj odvod ima (tj. koristi ga kao odvodni) i Nikolanićeva kuća." Isto.

¹¹ "Elias Lekich naslijedio pod 6500 Fl. Kupio 1. 08. 1774. po 4000 Fl." Isto. Napominjemo da su u Zemljišnu knjigu iz 1747. g. dopisivane naknadne promjene vlasništva sve do početka 19. st.

¹² "Sunck (Zanck, Zung, Sank) Sigismund, Simon, postolar (Johanna - Marie Elizabeth, Anna Elizabeth)" Usp.: Ive Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693.-1703.... nav. dj., str. 76. Naveden je kao svjedok na vjenčanju 28. VI. 1701. g. - "Simone Zung sutor et civis". Isto, str. 270.

¹³ Simon Sunckh izabaran je 1. II. 1707. g. za člana velikog vijeća magistrata u Tvrđi, Iz zapisnika doznajemo da je sudjelovao kao gradski zastupnik na sjednicama 1. II. i 24. V. 1707. g. te 24. I. i 11. IX. 1708. g. Usp.: Ive Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrđa od 1705. do 1746. g. nav. dj., str. 42., 68., 69., 71. i 73.

¹⁴ Upisana u tvrđavsku knjigu krštenih 21. XII. 1699. g. Usp.: Ive Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693.-1703.... nav. dj., str. 181.

¹⁵ Upisana u tvrđavsku knjigu krštenih 3. VI. 1702. g. Usp.: Ive Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693.-1703.... nav. dj., str. 221.

¹⁶ Josip Bösendorfer navodi da je David Ferdinand Vesentin bio osječki sudac od 1690. do 1693., i potom 1699. g. Usp.: Josip Bösendorfer, Series iudicum trium cameralium civitatum ac trium civitatis, necnon consulum liberae regiaeque civitatis Osijek ab anno 1690 usque ad recentissimos annos, Zbornik Arheološkog kluba "Mursa" Osijek, Osijek, 1936., str. 42. i 44.; Josip Bösendorfer, što znademo o prvim sucima (iudices, Richter) u komorskom Osijeku?, Osječki zbornik I, Osijek, 1942., str. 45.

Ive Mažuran navodi njegovu sudačku dužnost i čast od 1690. do 1694. g. te potom od 1698. do 1700. g. Usp.: Ive Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrđa od 1705. do 1746. g.... nav. dj., str. 43. i 44.

Stjepan Sršan govori o istom jednako kao Ive Mažuran. Usp.: Stjepan Sršan, Osječki ljetopisi 1686.- 1945., Osijek, 1993., str. 363.

¹⁷ U tvrđavskoj matici navedeno je da je umrla 5. kolovoza 1693. g. Usp.: Ive Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693-1703... nav. dj., str.297.

kćerke Marija i Ana Elizabeta. (BÖSENDORFER 1936.: 44) Vjenceslav Vesentin otvorio je sinu Davidu u Osijeku trgovinu, kćer Marijanu oženio je za mletačkog trgovca Giovannija Dicentea,¹⁸ a Anu Elizabetu za pekara Stjepana Heubergera iz Neuhofera ob der Enns. (BÖSENDORFER 1936.: 44)

Kada je Osijeku dodijeljena municipalna instrukcija 1690. g., postavljen je David Ferdinand Vesentin, trgovac, za prvog gradskog suca. (BÖSENDORFER 1936.: 44) U Osijeku se oženio Marijom Anom i imao s njom šestero djece: Maksimilijana (rođ. 23. X. 1694. g., umro 5. XI. 1728. g.), Mariju Ceciliju (rođ. 4. V. 1698. g.), Mariju Elizabetu (rođ. 5. III. 1701.g.), Mariju Barbaru (rođ. 17. IX. 1706. g., umrla 1. V. 1725. g.), Mariju (umrla 14. III. 1707.g.) i Martina (umro 5. XI. 1728. g.). (BÖSENDORFER 1936.: 44) Sinovi su umrli u mladoj dobi, tako da je smrću David Ferdinanda Vesentina, 26. IV. 1721. g.,¹⁹ muška loza ove porodice u Osijeku zamrla i nastavljena je samo po ženskoj liniji. (BÖSENDORFER 1936.: 44) Davidova žena, Ana Marija Vesentin umrla je 14. II. 1728. g. (BÖSENDORFER 1936.: 44)

Prema navodima u tvrđavskoj Zemljišnoj knjizi iz 1747. g., dvije kuće sjeverno od Magistrata kupio je Đuro Nikolantin 1712. g. i objedinio ih u jedinstven, cjelovit posjed.²⁰

Porodicu Nikolantin (Nikolantić), čiji su članovi bili također tvrđavski trgovci, Josip Bösendorfer ubraja među osječke Čiprovčane,²¹ i o njima kaže: "*Prvih godina XVIII.s. došli u Osijek braća Pavluško (umro 1712.), Nikola, Gjuro i Ivan (umro 1714.) Nikolantin (Nikolantić) iz Ciprovca. Tu su došli do tolikog blagostanja, da su postali jedna od najbogatijih familija u gradu. U rodbinskoj su vezi sa Pejačevićima i Gegićima. Izumiru u prvoj polu XVIII.s. Izvori ih spominju kao*

"nobiles". (BÖSENDORFER 1934.: 214)

Đuro Nikolantin (Georgius Nicolantin) jedan je od četvorice braće o kojima J. Bösendorfer kaže kako su došli u Osijek početkom 18. st. Bio je trgovac, gradski zastupnik i prisjednik,²² oženjen Anom Marijom rođ. Pejačević,²³ i s njom je imao devetero djece: Đuru Pavla (rođ. 23. III. 1713.g.), Ignju (16. VII. 1716.g.), Antuna (18. II. 1718.g.), Petra Tomu (6. III. 1720.g.), Ivana Jakoba (1. VI. 1723.g.), Elizabetu (5. VI. 1724.g.), Mariju Jozefu (24. I. 1728.g.), Martu (26. VIII. 1729.g.) i Moniku Anu (4. V. 1731.g.). (BÖSENDORFER 1934.: 217)

Đuro Nikolantin umro je 14. XII. 1735. g. i pokopan u kripti isusovačke crkve sv. Mihovila u Tvrđi. (BÖSENDORFER 1942.b: 49)

U Zemljišnoj knjizi iz 1747. g. navedeni su kao vlasnici kuća br. 2 i 3 u Tvrđi nasljednici Đure Nikolantina: udovica Ana Marija rođ. Pejačević i petero žive djece - Franciska, Pavle, Antun, Elizabeta i Barbara.²⁴

Udovica Ana Marija Nikolantin, rođena Pejačević, doživjela je duboku starost - umrla je 5. veljače 1779. g. u 88-oj godini života, a pokopana je u kripti franjevačke crkve sv. Križa u Tvrđi.²⁵ Sudeći prema podacima u objavljenim tvrđavskim dokumentima, bila je vrlo imućna.²⁶ Nakon muževe smrti bila je vlasnica polovine kuće u Tvrđi,²⁷ međutim, u sačuvanim dokumentima koji govore o prodaji kuće (1. VIII. i 6. X. 1774. g.) navedena je samo ona ("Frauen Maria Anna von Nicolantin gebornen von Pejacsevich"), bez suvlasnika:

²² U zapisniku od 1. II. 1720. godine naveden je kao predstavnik ilirskog naroda u Vijeću. Usp.: Ive Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrđa od 1705. do 1746. g....nav. dj., str. 43.

²³ Vjenčali su se 10. II. 1709. g. Usp.: Josip Bösendorfer, Kolonija čiprovčana u Osijeku...nav.dj., str. 217.

Ana Marija Pejačević bila je jedno od desetoro djece Ivana Pejačevića i Marte rod. Stejkić, sestra Marka Pejačevića, vlasnika posjeda Rume, Retfale i Virovitice, te Josipa II Pejačevića koji je u drugoj polovini 18. st. naslijedio sva Pejačevićava imanja i 1772. g. stekao grofovski naslov. Isto, str. 220.; Usp.: Ivan Balta, Vlastelinska porodica Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku...nav. dj., str. 251-320.

²⁴ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226.-1., (K.Firinger), Br.2 i 3 obje kuće Nikolanića (rukopis)

²⁵ 1779. 5. II. Ana Nikolantin, nata Pejačević ann. 88." Usp.: Josip Bösendorfer, Pokojnici u kriptama osječkih crkava... nav. dj., str. 52.

²⁶ U Ljetopisu isusovačke crkve zabilježeno je da je Ana Marija Nikolantin 26. V. 1765. g. darovala crkvi sv. Mihovila 280 forinti da se nabavi misno ruho iz Venecije - plašt (pluvijal) i dvije dalmatinke po uzoru na onu koju je pribavila dvije godine ranije za 80 forinti. Time je ukupno darovala ovoj crkvi 380 forinti za misno ruho. Darovana svota novca bila je za ono vrijeme vrlo velika - u vrijednosti, primjerice, osrednje gradske kuće ili pak orgulja za crkvu. Usp.: Stjepan Sršan, Osječki ljetopisi...nav. dj., str. 52., bilj. 3.

²⁷ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226.-1., (K.Firinger): Br. 2. i 3. Objе kuće Nikolanića (rukopis)

¹⁸ Vjenčanje je upisano u tvrđavskoj matici vjenčanih 17. rujna 1695. g.. Usp.: Ive Mažuran, Stanovništvo Osijeka 1693-1703...nav. dj., str.279

¹⁹ Josip Bösendorfer objavio je popis pokojnika u kriptama svih osječkih crkava, nastao na temelju "Libri mortuorum" od 1690. godine naovamo. "David Ferdinandus Wesentin, primus huius loci iudex", umro 26.IV.1721. godine. Naveden je u kripti isusovačke crkve sv. Mihovila. Usp.: Josip Bösendorfer, Pokojnici u kriptama osječkih crkava, Osječki zbornik I, Osijek, 1942., sstr. 49.

²⁰ O objedinjavanju kazuju dimenzije potkućnice dviju kuća Nikolantina, navedene u Zemljišnoj knjizi iz 1747. g.

²¹ J. Bösendorfer je u grupu čiprovčana uvrstio nekoliko osječkih i slavonskih porodica: Margić, Gegić, Stejkić, Cerkić, Frankoulin, Nikolantin, Lekić, Adamović, Pejačević. O njima kaže da su katolici, da su došli iz Pečuha u prvom desetljeću 18. stoljeća bježeći pred Rakocijevom bunom, da su u Pečuh migrirali krajem 17. i početkom 18. st., dakle nakon izгона Turaka, a da su do tada obitavali u bugarskom selu Ciprovcu. Po dolasku u Osijek, tijekom 18. st., napose u prvoj polovini, sve su te porodice bile međusobno tijesno povezane, u prvom redu ženidbom, što se vidi iz genealoških podataka. Usp.: Josip Bösendorfer, Kolonija čiprovčana u Osijeku, Narodna starina sv. 29., Zagreb, 1934., str. 213.-221.

kuću je prodala Iliji Lekiću za 4.000 forinti. (SRŠAN 1992.: 166 i 169)

Novi vlasnik kuće Ilija Lekić (Elias Lekich) član je osječke trgovačke porodice, o kojoj J. Bösendorfer kaže: "*Od Lekića, koji su također Čiprovčani, prvi se spominje Antun, koji sa ženom Margaretom iz Pečuha dolazi u Osijek. Obitelj se razgranala i stvorila u gradu trgovačku kuću, koja je prometala robu sve do Carigrada, Lekići izumiru na pragu XIX. Stoljeća. Trgovačka kuća njihova prešla je na kalfu Slovenca Antuna Goriuppa i do nedavna se zvala Lekić-Goriupp. Lekići su u rodbini sa Adamovićima.*" (BÖSENDORFER 1934.: 214)

Prema Bösendorferovom rodoslovlju porodice Lekić, Ilija bi trebao biti unuk Antuna Lekića i njegove žene Margarete. (BÖSENDORFER 1934.: 218) Bio je oženjen Barbarom rođ. Foszmayer (koja je umrla 24. VIII. 1814. g. sa 67 godina), i s njom je imao četvero djece: Anu Mariju (rođena 9. IX. 1778. g., umrla 16. I. 1786. g.), Elizabetu (rođena 18. IX. 1781., umrla 14. II. 1785. g.), Juditu (rođena 11. X. 1783. g., umrla 7. II. 1785. g.) i Ivana (umro 16. VI. 1785. g.). (BÖSENDORFER 1934.: 218)

Ilija Lekić nadživio je ženu i svu svoju djecu: u listopadu 1817. g. umro je i pokopan u kripti franjevačke crkve sv. Križa u Tvrđi.²⁸

Pokazatelji o izgledu kuće u 18. stoljeću

Iz navedenih pisanih povijesnih i arhivskih podataka ne doznajemo ništa pobliže kakve su bile kuće broj 2 i 3 u 18. st. - jesu li bile katnice ili prizemnice, jesu li parcele bile izgrađene u punoj dužini uz Trg, odnosno uz ulicu prema franjevačkoj crkvi, kako su objedinjene nakon što ih je obje kupio jedan vlasnik i sl.

Istraživanjem u arhivima o ovim kućama nisu pronađeni nikakvi nacrti niti grafički prikazi iz 18. st..

Pregledom, relativno brojnih karata Tvrđe iz 18. st. ne saznaje se mnogo o promatranoj lokaciji jer su na tim planovima prikazani tlocrti vojnih zgrada, dok kuće u civilnom vlasništvu nisu izdiferencirane unutar sumarno prikazanih blokova.²⁹

²⁸ U Ljetopisu osječkog franjevačkog samostana 1817. g. zabilježeno je. "19. X. Gvardijan je dao sakramente umirućih gosp. Iliji Lekiću koji je umro te pokopan u našoj kripti. Samostanu je oporučio dio svojeg imetka. Osim toga, oporučio je 3000 forinti za 6 osječkih studenata." Usp.: Stjepan Sršan, Osječki ljetopisi...nav. dj., str. 139. J. Bösendorfer je u rodoslovlju porodice Lekić o Iliji naveo da je rođen 7. V. 1743. g. i da je umro 24. X. 1807. g. (80 godina). Usp.: Josip Bosendorfer, Kolonija čiprovčana u Osijeku...nav. dj., str. 218.

²⁹ Planovi Tvrđe iz 1712., 1715., 1722., 1756., 1786. g. Bili su izloženi u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku od 22. travnja do 22. svibnja 1994. godine. Objavio ih je Ive Mažuran. Usp.: Ive Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrda od 1705. do 1746. g. ...nav. dj., str. 19, 21, 22 i 24

Iznimka je plan Tvrđe iz 1733. g. na kome su prikazani tlocrti svih tada postojećih kuća unutar utvrde i na njima su upisana imena vlasnika, odnosno namjena javnih i vojnih zgrada.³⁰

Sjeverno od Gradske vijećnice, na mjestu današnje kuće broj 5, vidimo veliku pravokutnu parcelu koja je kraćim stranicama orijentirana prema Trgu i prema ulici koja vodi do franjevačke crkve, a dužim graniči s južne strane s Magistratom, a sa sjevera sa Solarskim trgom.³¹ Na parceli su ucrtane dvije kuće: na zapadnom dijelu parcele, uz Trg, vidimo dvokrilnu kuću (oblika slova L) čije je jedno krilo uz Trg, a drugo uz sjevernu među, uz Solarski trg, dok je druga kuća odvojena, izduženo pravokutna, užom stranom orijentirana prema ulici koja vodi do franjevačke crkve, a dužom stranom pruža se uzduž međe sa Solarskim trgom. Na obje kuće upisan je vlasnik - Nikolantin. Važno je istaknuti da je na zapadnom dijelu parcele, prema Trgu, kuća nadovezana uz Gradsku vijećnicu i izgrađena u punoj dužini zapadne međe, dok na istočnoj strani potkućnice vidimo kuću koja se dužom stranom pruža u dubinu parcele, odnosno, ulični dio nije izgrađen u cijelosti, tako da je do zgrade Magistrata s juga, uz ulicu, povelik neizgrađen prostor (prilog 2).

Zanimljiv je i plan Tvrđe iz 1786. g., stoga što sa sjeverne strane, na prostoru Solarskog trga, vidimo, ucrtan mali pravokutni objekt, prislonjen uz kuću broj 5.³²

Planovi Tvrđe iz 18. st. sadrže nekoliko pokazatelja o promatranoj lokaciji.

Kuće broj 2 i 3 nalazile su se unutar bloka omeđenog sa zapada glavnim trgom, s juga glavnom ulicom, s istočne strane ulicom koja je vodila do franjevačke crkve, dok je sjeverni dio bloka ostao neriješen tijekom 18. st. Naime, na planovima Tvrđe iz prve polovine 18. st. - iz 1712., 1722. i 1715. g., prikazan je u konturama cjelovit blok, iako je tada njegov sjeverni dio bio neizgrađen. Do sredine 18. st. na tom prostoru bilo je i skladište soli: na planu iz 1733. g. u sjevernom dijelu bloka ucrtana je izdužena pravokutna površina s nazivom solarski ured i na njoj izdužena pravokutna zgrada u sjeveroistočnom dijelu parcele (vidi prilog 2). Na planu Tvrđe iz 1756. g. taj dio bloka prikazan je prazan, neizgrađen, a na planu iz 1786. g. vidimo, u jugozapadnom dijelu neizgrađene površine, maleni pravokutni objekt prislonjen uz kuću broj 2, tada u vlasništvu Ilije Lekića. Čini se da je to bila drvena

³⁰ Plan je objavio Ive Mažuran (Urbanistički razvoj i spomenički značaj osječke Tvrđe, Osijek, 1974., str. 27, sl. 12), ali nije naveo gdje se nalazi.

³¹ Na planu nisu prikazane potkućnice kuća u Tvrđi, Iznimno, na promatranoj lokaciji ucrtana je isprekidana linija razgraničenja s Gradskom vijećnicom.

³² Plan se nalazi u Muzeju Slavonije u Osijeku; do sada nije reproduciran u literaturi.

baraka u kojoj se točilo pivo i kava.³³ Planovi, dakle, ukazuju da je bila predviđena izgradnja cijelog bloka, ali njegov sjeverni dio ostao je, uglavnom, neizgrađen do kraja 18. st.

Na planu iz 1733. g. prikazane kuće broj 2 i 3 pripadale su tada Đuri Nikolantinu. Izrazita međusobna odvojenost zgrada upućuje na pretpostavku da su to još uvijek dvije kuće prijašnjih vlasnika, kuća F. Vesentina uz Trg i istočno od nje kuća Sunkić, što ukazuje da do tada Đuro Nikolantin nije bitno objedinio obje potkućnice sa zgradama, odnosno da na planu vidimo tlocrtnu dispoziciju kuća sagrađenih početkom 18. st.

Nema pokazatelja o tome što je na kućama broj 2 i 3 dograđivano i rušeno tijekom 18. st., osim zapisa koji kazuje da su krajem 18. st. u dvorištu kuće izvedene dogradnje i pregradnje koje nisu vidljivo utjecale na vanjski izgled zgrade.³⁴

Kuća u stogodišnjem vlasništvu trgovačke porodice Goriupp

Povijesni podaci kazuju da je osječka porodica Lekić izumrla početkom 19. st. te da je njihova kuća s trgovinom u Tvrđi prešla je u vlasništvo njihova pomoćnika Antuna Goriuppa.³⁵ Posjed je pripadao porodici Goriupp tijekom 18. st.,³⁶ sve do 16. lipnja 1918. g. kada ga je Jozefina Goriupp prodala Franji i Mariji Krvarić iz Osijeka.³⁷

³³ Stjepan Sršan piše da je nakon preseljenja stovarišta soli u Gornji grad "jedan promućurni Osječanin tu podigao drvenu baraku u kojoj je točio kavu (Caffesieder) i pivo." Usp.: Stjepan Sršan, Zapisnik općine Osijek - Tvrđa od 1745. do 1770. g. Osijek, 1987., str. 12

³⁴ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226-1., V. Matić, Povijesna bilješka i dostupna arhivska građa o zgradama u Tvrđi (crkva sv. Mihovila, trgovačka kuća, Gradsko poglavarstvo), 8. I. 1993. g. (rukopis), str. 2

³⁵ Bösendorfer kaže na jednom mjestu da je Lekićeva trgovačka kuća "... prešla... na kalfu Slovenca Antuna Goriuppa", a na drugom mjestu u istom radu da je Iliji Lekiću "drug u trgovini bio... Andrija Goriupp iz Celja, na koga je ona prešla trgovačka kuća Lekić." Usp.: Josip Bösendorfer, Kolonija čiprovčana...nav. dj., str. 214 i 218

Po navodima Vilima Matića, Antun Goriupp naslijedio je kuću u trgovinu Ilije Lekića u Tvrđi u razdoblju između 1812. i 1829. g. Usp.: KOS, dokumentacija, dosje br. 226-1., V. Matić, Povijesna bilješka i dostupna arhivska građa o zgradama u Tvrđi (crkva sv. Mihovila, trgovačka kuća, Gradsko poglavarstvo), 8. IX. 1993. g. (rukopis), str. 2.

³⁶ Ante Brlić bilježi o osječkoj porodici Goriup de Kamjonka da je "izumrla, a na novogradskom groblju nalazi se njena skupna grobnica sa 7 zanimljivih kamenih i mramornih spomenika". Usp.: Ante Brlić, Zbirka poviestnih nadpisa grada Osieka, Osijek, 1943., str. 61.

³⁷ Zemljišno-knjižni ured u Osijeku, ZK uložak 3750.

Novi vlasnik, Antun Goriupp, rođen 1785. g., bio je uspješan osječki trgovac, brodarski zastupnik i plemić.³⁸ Godine 1841. priskrbio je plemićki naslov s predikacijom de Kamjonka sebi i svojoj djeci - sinovima Antunu Augustu, Viktoru Nikoli, Franji Serafu, Iliji Eugenu te kćerima Mariji Tereziji, Augusti Josipi, Katarini Ernestini, Klamentini Regini, Hedvigi Amaliji i Amaliji Ani. (DUIŠIN 1938.: 279; BOJNIČIĆ 1899.: 54, T.40)

O imovini Antuna Goriuppa doznajemo iz popisa Osijeka 1828. g. (SRŠAN 1990.: 66) Tada je posjedovao dvije kuće - jednu u Tvrđi, drugu u Novom gradu, a iz podataka u popisu, očigledno, je stanovao u Tvrđi. U domaćinstvu u Tvrđi navedeno je 11 poreznih obveznika od kojih, jedan građanin, dvoje slugu, dvije sluškinje i jedan trgovac. Kuća (kućni broj 110) bila je u kategoriji I. klase, s potkućnicom površine 205 hvati. Kao porezna obveza navedeno je još 13 mjera oranica, 12 kosa livada i dva trogodišnja konja. Na kraju, u primjedbi, zabilježeno je da domaćin ima tri pomoćnika i dva šegrt. (SRŠAN 1990.: 37-46, 66) Drugi posjed Antuna Goriuppa, u Novom gradu, sadržavao je samo kuću (kućni broj 84) II. klase s potkućnicom od 276 hvati. (SRŠAN 1990.: 37-46, 66)

Nekoliko podataka o Antunu Goriuppu, doznajemo također iz objavljenih dokumenata; da je bio brodarski zastupnik dunavskog Loyda 1843. g. (SRŠAN 1993.: 155) da se eksponirao kao mađaron u političkim previranjima 1848./49. g., da se u njegovoj trgovini izdavao osječki novac (bonovi) u siječnju 1849. g.³⁹ te da je kao lider mađarona uhićen i zatvoren u županijski zatvor 9. veljače iste godine. (SRŠAN 1993.: 172) Umro je 30. siječnja 1871. g.,⁴⁰ i pokopan na tvrđavskom groblju.⁴¹

Pokazatelji o izgledu Goriuppove kuće tijekom 19. stoljeća do kraja I. svjetskog rata

Nacrti o Goriuppovoj kući iz 19. st. (do 1900. godine) nisu poznati. Iz toga doba koristimo stare

³⁸ Stjepan Sršan, Osječki ljetopis...nav. dj., str. 417. Nasljeđivanje imovine Ilije Lekića zasigurno je imalo udjela u gospodarskom uspjehu trgovca Antuna Goriuppa i njegove trgovine tijekom 19. st.

³⁹ O tome čitamo u Ljetopisu osječkih franjevaca od 18. st. 1849. g.: "Prema odobrenju zemaljskog povjerenika grofa Kazimira Bačanića i po naredenju Vijeća centralne sigurnosti daje se na znanje: da se u teškoj potrebi kolanja novca u gradu doskoči opunomoćuje se radnja "Ilija Lekić" u Unutarnjem gradu Osijeku da može asignirati novac u vrijednosti od 5.000 forinti konvencionalne monete i to:

- 2.000 forinti po 10 krajcara,

⁴⁰ U Ljetopisu osječkih franjevaca zabilježeno je 30. I. 1871. g. da je "umro trgovac Antun Gorjup". Usp.: Stjepan Sršan, Osječki ljetopisi... nav. dj., str. 203.

⁴¹ Vidi bilješku br. 36.

planove Tvrđe, a na njima vidimo tlocrtnu dispoziciju i izgrađenost na parceli.

Na planu Tvrđe iz 1848. g. izgrađeni dio bloka prikazan je sumarno, no zanimljivo je uočiti prigradnju uz kuću sa sjeverozapadne strane, na još uvijek neizgrađenoj parceli Solarskog trga.⁴²

Na planu Tvrđe iz 1850. g. prikazani su tlocrti podruma, međutim, karta je oštećena na mjestu gdje su ucrtane zgrade Magistrata i Goriuppova kuća, tako da se njihovi podrumi ne razaznaju dovoljno jasno.⁴³

Na planu Tvrđe iz 1861. g. vidimo, sjeverno uz Gradsku vijećnicu, veliku pravokutnu parcelu s trokrilnom zgradom u zapadnom dijelu parcele, uz Trg, a na sjeverno dvorišno krilo nadovezuje se izdužena pravokutna zgrada uz istočnu među, smještena dužom stranom uz ulicu o zgrade Magistrata, uz koju je priljubljena.⁴⁴ Na kući je upisan broj 105, najvjerojatnije njen tadašnji redni broj, a broj 1912, koji je upisan pored, najvjerojatnije označava česticu (prilog 3).

Na katastarskoj karti Osijeka iz 1863. g. na kući, odnosno, čestici upisani su isti brojevi - 105 i 1912.⁴⁵ Promjene su uočljive u tlocrtu kuće, koja je sada četverokrilna, izgrađena uzduž sve četiri međe parcele i zatvara pravokutno unutrašnje dvorište.⁴⁶

Iz druge polovice 19. st. potječe sačuvana fotografija snimljena prije 1881. g., koja prikazuje istočno pročelje Goriuppove kuće.⁴⁷ Vidimo katnicu koja u sredini prizemlja ima velika pravokutna kolna vrata, a lijevo i desno od njih su s obje strane po dva ulaza u lokale. Zid prizemlja ima vodoravna linearna paralelna užljebljenja u žbuci. Razdjelni vijenac odjeljuje prizemlje od kata. U zoni kata je šest dvokrilnih prozora i sedam pilastara koji imaju baze i kapitele, kontinuiraju od razdjelnog do bogato profiliranog završnog vijenca i raspoređeni su između prozora. Visoko krovnište s pet svjetlarnika skošeno je pri vrhu sa

sjeverne strane, dok se s juga nadovezuje uz nešto više krovnište zgrade Gradske vijećnice (prilog 4).

Prvi poznati nacrti Goriuppove kuće potječu iz 1900. g.

"Nacrt kuće "Goriupp" u nut. gradu" prikazuje tloris prizemlja i tloris kata, potpisan je i datiran 5. V. 1900. g.⁴⁸ Sudeći prema potpisima, sastavio ga je gradski inženjer M. Krausz, a ovjerali su ga (potpisima) gradski nadinženir Čutuković i inženjer P. Rohrbacher, dok je treći ovjеровiteljski potpis nečitak (prilog 5).

Iz iste godine je i "Nacrt s niekim adaptacijama u nut. Gr. Varoškoj kući", datiran 7. ožujka 1900. g., koji prikazuje kat cijele Gradske vijećnice i samo istočni dio kata Goriuppove kuće. Nacrt su potpisali M., P. Rohrbacher, Čutuković i četvrti nečitki potpisnik.⁴⁹

Nacrti su izrađeni povodom namjere Gradskog poglavarstva da dio Goriuppove kuće iznajmi i adaptira za svoje potrebe. O mogućoj adaptaciji kazuju naknadno prostoručno ucrtane intervencije na tlocrtu kata - probijanje vrata za komunikaciju s Gradskom vijećnicom, oznake nove namjene (pisarnice, arhiv) za prostorije u dijelu kuće do ulice (vidi prilog 5). Na nacrtu koji prikazuje dio kata Goriuppove kuće upisani su samo sadržaji Gradskog poglavarstva.

Na svaki način, tlocrti prizemlja i kata važni su stoga što prikazuju strukturu, raspored prostorija trgovačko-stambene kuće obitelji Goriupp kakva je bila do 1900. g.

U zapadnom dijelu kuće, uz Trg, u prizemlju su bile dvije međusobno posve odvojene trgovine, po jedna lijevo i desno od veže, a u svaku se ulazilo s Trga kroz dvojna vrata. U sjeveroistočnom dijelu veže bilo je stubište koje je vodilo na kat, u predsoblje, iz kojega se ulazilo u dvije bočne sobe i u srednju od tri sobe do ulice. Na zapadno ulično krilo nadovezivala su se dva dvorišna krila, oba na kat. U prizemlju južnog krila bila je pisarnica, sanitarni čvor i tri drvarnice, a na katu, povrh tri međusobno nejednake sobe i sanitarni čvor. U prizemlju sjevernog krila nizale su se pisarnica, soba, šupa u kojoj je bio bunar i skladište, a na katu velika kuhinja, soba i komora. Istočni dio kuće uz ulicu, bio je po namjeni skladište (magazin), i iz nacrtu bi se mogla zaključiti da taj dio kuće nije imao kat, međutim, to nije izvjesno budući da na tlocrtima taj segment zgrade nije razrađen.

Tri sačuvana dokumenta koji potječu iz razdoblja od 1908. do 1910. g. također su u vezi prenamjene i preuređenja kuće Goriupp za potrebe susjedne Gradske vijećnice.

Nacrt naslovljen "Adaptacija kuće gdje Josipe Goriupp za uredske prostorije gradskog poglavarstva u Osijeku, 1908.", izrađen u mjerilu 1:200, potpisan s tri nečitka

⁴² Komora je prodala parcelu dakovačkom biskupu Antunu Mandiću 1807. g. Usp.: Stjepan Sršan, Zapisnik općine Osijek - Tvrđa od 1745. do 1770. godine, Osijek, 1987., str. 12

⁴³ DAOS, Plan Tvrđe iz 1836., g.

⁴⁴ DAOS, Plan Tvrđe iz 1861. g.

⁴⁵ Ćupanija osječko-baranjska, Ured za geodetske i katastarske poslove, Zbirka starih karata, "Osijek sastoji od razdielah unutarnjeg Dolnji, Gornji, Novi-Grad i Tvrđa 1863."

⁴⁶ Na reambuliranoj katastarskoj karti Osijeka iz 1899. g. prikazana je posve jednaka situacija, ali je sada na parceli i kući samo jedan broj - 2411 (prilog 7.). Usp.: Ćupanija osječko-baranjska, Ured za geodetske i katastarske poslove, Zbirka starih karata, "Slobodni grad Osijek reamb.god. 1899."

⁴⁷ Na fotografiji vidimo još neizgrađenu potkućnicu sjeverno od Goriuppove kuće, a budući da je na njoj sagrađena zgrada gimnazije 1881. g., fotografija je nastala ranije. KOS, Dokumentacija, dosje br. 226-1.

⁴⁸ DAOS, Gradsko poglavarstvo, 6229/900.

⁴⁹ DAOS, Gradsko poglavarstvo, Goriuppova kuća

potpisa (uz koje je navedeno da su gradski zastupnici), ovjeren 31. svibnja 1908. g., prikazuje kat Goriuppove kuće i susjedne zgrade Magistrata (prilog 6).⁵⁰

"Nacrt Goriuppove kuće u Osijeku II", koji prikazuje tlocrt prizemlja, izradio je Skender Kovačević, gradski oficijal.⁵¹ Na nacrtu je još i potpis gradskog *nadinžinira* Čtukovića, međutim, nema datum.

Iz 1910. g. potječe dokument "Nacrti i procjena Goriuppove kuće u nutarnjem gradu" kojega je sastavio Skender Kovačević i uputio 23. siječnja 1910. g. Gradskom poglavarstvu.⁵² Dopis sadrži procjenu kuće i preporuku Gradskom poglavarstvu da je kupi za uredske prostorije, a iz sadržaja se vidi da su uz dopis bili priloženi i nacrti za adaptaciju - tlocrt prizemlja, tlocrt kata te presjek kroz skladište.⁵³ Na nacrtima vidimo

⁵⁰ DAOS, Gradsko poglavarstvo, Goriuppova kuća - razno 1900.-1927. g., reg.oz. 29/1262 i 46/2386, kutija 6158

⁵¹ Državni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Goriuppova kuća - razno 1900.-1927.g., reg. oz. 29/1262 i 46/2386, kutija 6158.

⁵² DAOS, Gradsko poglavarstvo, Goriuppova kuća - razno 1900.-1927. g., reg. oz. 29/1262 i 46/2386, kutija 6158

⁵³ "... Izvješćuje se da je podpisani cijelu Goriupovu kuću točno pregledao te potom sastavio priležne nacрте koji se sastoje od tlocrta prizemlja, tlocrta I. Kata i prosjeka kroz skladište.

Izgrađena površina gornje spomenute kuće iznašala bi (267,33 + 30,80 + 45,92 + 90 + 156,78 =) 591 m²; zgrada se nalazi u srednjem stanju izim sljedećih mana. Krov na glavnoj zgradi imao bi se najdulje za tri godine dana temeljito opraviti tj. rogove te neke grede novima zamjeniti, u skladištu se imade izraditi drveni pod između tavana i I. Kata, nadalje se imadu svi proziri kao i vrata novimi zamjeniti, tavan se imade rekonstruirati, podovi u svim spratovima novimi zamjeniti, nadalje se imade rekonstruirati dućan u kojemu je trgovac Kerten, imade se rekonstruirati uvoz i dvorište, pa bi ta cijela adaptacija iziskala trošak od 25.000 K da se onda ista zgrada za uredovnice upotrijebiti može.

Obzirom na mjesto zgrade te prema gore navedenim manama procjenjuje se 1 m² izgrađene površine sa 70 K što bi odgovaralo vrijednosti od 35.460 K odnosno okruglo 35.000 K slovi: (tridesetipet hiljada kruna)

Druga alternativna procjena

Bruto najamni dohodak iznosi godišnje	2880 K
Odbio od gornjega najamnu kućarinu sa 14%	
što iznosi.....	403 K 20
Odbio još 16% za uzdržavanje zgrade	460 K 80
Ostaje čisti dohodak	2016 K 00
2016 K uloženo po 5,8% odgovara glavnici od	34700 K
ili okruglo 35000 K slovi: (tridesetipet hiljada kruna).	
Prema tome se iziskuje kupnja kuće	35.000 K
a adaptacij	25.000 K
Ukupno:	60.000 K

slovi: (šestdeset hiljada kruna).

U adaptiranu zgradu mogao bi se prema nacrtima za adaptaciju smjestiti cijeli porezni, dacarski i sirotinski ured, dočim stan za podvornika nije moguć smjestiti, nadalje bi se donekle proširile redarstvene prostorije i to: prijavni ured, uplata globa, i tržišni nadzornici, a nova prostorija bi bila "nova me" u prizemlju.

Predlaže se da se gornja kuća kupi, i prema tome onda adaptira."

Na kraju dokumenta su potpisi Skendera Kovačevića i Čtukovića. Isto.

nekoliko promjena u odnosu na stanje 1900. g. U prvom redu, u sjevernom dijelu prizemlja krila do Trga, gdje je ranije bila trgovina, sada je stan. Dvoja vrata u lokal zazidana su i na njihovom mjestu su dva prozora. U stan se ulazi iz dvorišta. Stan se sastoji od tri sobe (u uličnom krilu) i kuhinje (u sjevernom dvorišnom krilu). U prostorijama prizemlja oba dvorišna krila promijenila su namjenu: u sjevernom krilu su sada, osim kuhinje, još praonica i staja, a u južnom su tri ranije drvarnice prenamijenjene u skladišta. U istočnom uličnom krilu je i sada skladište, a sastoji se od dviju prostorija: izrazito velike sjeverne (14,50 x 6,50 m) i manje trapezaste uz Gradsku vijećnicu. U prizemlju nema nikakvog otvora za komunikaciju između kuće Goriupp i Gradske vijećnice.

Na tlocrtu kata nema oznaka namjene (vidi prilog 6). Raspored prostorija je nepromijenjen, ali u južnom dijelu zapadnog krila (prema Trgu) vidimo vrata koja vode u prostor Gradske vijećnice. Ni na ovom nacrtu nije razrađeno istočno ulično krilo (skladište), a prikazani zid prema dvorištu je bez otvora.

Iz 1915. g. potječe "Nacrt nutarnjogradske varoške kuće i Goriuppove u Osijeku" koji prikazuje tlocrt kata tih dviju kuća.⁵⁴ Na nacrtu nije navedeno tko ga je izradio. Raspored prostorija je nepromijenjen, na svakoj su označene dimenzije, ali ne i namjena. Iz naslova nacрта očigledno je da Gradsko poglavarstvo nije vlasnik obiju kuća, odnosno da nije realizirana ranija namjera o otkupu Goriuppove kuće. Međutim, na nacrtu su prikazana vrata koja povezuju kat Goriuppove kuće s Gradskom vijećnicom, što ukazuje da je Gradsko poglavarstvo koristilo (iznajmljivalo) dio kata Goriuppove kuće za svoje potrebe. U svezi ovog nacрта vrijedno je istaknuti da na njemu prvi put vidimo tlocrt kata istočnog krila Goriuppove kuće - izrazito veliku izduženu prostoriju nepravilnog oblika (19,70 x 6,95 m) sa sedam prozora prema ulici i tri prema dvorištu. Iz nacрта nije jasno odakle se ulazilo u ovu prostoriju jer nisu ucrtani ni vrata ni stubište.

Podaci o kući nakon I. svjetskog rata

Kuću Goriupp prodala je Jozerfina Goriupp 16. lipnja 1918. g. Franji i Mariji Krvarić iz Osijeka za 55.000 kruna.⁵⁵ Otada do 1960. g. kuća je u posjedu osječke trgovačko-obrtničke porodice Krvarić, najprije u vlasništvu Franje Krvarića i njegove žene Marije, a potom njihovih sinova Vilima i Ljudevita.⁵⁶ Kuća im je

⁵⁴ DAOS, Gradsko poglavarstvo, Goriuppova kuća - razno 1900.-1927. g., reg. oz. 29/1262 i 46/2386, kutija 6158

⁵⁵ Zemljišno-knjižni ured Osijek, ZK 3750.

⁵⁶ S nadgrobnog spomenika obiteljske grobnice Krvarić, koja se nalazi na Gornjogradskom groblju sv. Ane, doznajemo podatke o

oduzeta u postupku nacionalizacije, osim stana u prizemlju zapadnog krila.⁵⁷

Iz razdoblja između dva svjetska rata, kada je kuća bila u vlasništvu osječkog trgovca i staklara Franje Krvarića i njegove žene, sačuvano je nekoliko relevantnih dokumenata.

Iz 1932. g. potječe "*Nacrt adaptacija dućana g. Franje i Marije Krvarić iz Osijeka Karadjorgjev trg 2.*" koji prikazuje zapadno pročelje i tlocrt prizemlja zapadnog dijela zgrade uz Trg.⁵⁸ Datiran je 15. srpnja 1932. g., izrađen u mjerilu 1:100, a sastavio ga je Franjo Suchanek, ispitani zidarski majstor i građevinski poduzetnik (prilog 7).

Nacrt pokazuje bitnu promjenu u tlocrtu jugozapadnog dijela zgrade, gdje je u prostoru bivše trgovine ureden stan koji se sastoji od dvije sobe do ulice, kuhinje i izbe. Na nacrtu pročelja promjena se ogleda u prizemlju - nema više vrata koja su vodila u trgovinu, već su s obje strane kolnog ulaza po dva prozora. Usporedba nacrtu pročelja s fotografijom iz osamdesetih godina 19. st. pokazuje promjenu u obradi zida u prizemlju te manjim dijelom u zoni kata: na nacrtu, zid prizemlja raščlanjen je plitkim linearnim užljebljenjima u žbuci koji imitiraju klesance, a isti se motiv imitacije ugaonih klesanaca izvedenih u žbuci nastavlja na katu, uz južni i sjeverni rub. U zoni kata zadržana je nepromijenjena raščlamba zida pilastrima između dvokrilih prozora (vidi prilog 7).

Iz 1934. g. potječu dva nacrti naslovljena "*Nacrt gr. Kuće u nut. Gradu i kuće br. 5 na Karadjordjevom trgu*" koji prikazuju tlocrte prizemlja i kata dviju navedenih zgrada; izrađeni su u mjerilu 1:100 i nisu potpisani.⁵⁹ Na

godinama njihova rođenja i smrti. Godine 1947. umrli su Franjo Krvarić u 82-oj i njegova žena Marija Krvarić u 78-oj godini života. Vilim Krvarić (rođen 1892. g.) umro je 1963. g., a Ljudevit Krvarić (rođen 1899. g.) umro je 1979. g.

⁵⁷ U Zemljišnoj knjizi upisan je 11. III. 1948. g., na temelju sudske odluke, kao novi vlasnik Vilim Krvarić iz Osijeka. Sljedeći zapis od 12. IX. 1960. g. kazuje da je posjed razdijeljen na zgradu (I) i neizgrađeno zemljište (II), te da je zgrada upisana kao društveno vlasništvo, a neizgrađeno zemljište (II) kao vlasništvo Vilima Krvarića. Rješenjem Komisije za nacionalizaciju upisano je 20. III. 1962. g. i neizgrađeno zemljište kao društveno vlasništvo te istodobno da je od nacionalizacije izuzet jedan stan "koji se nalazi s desne strane ulaza u zgradu koji se sastoji od sobe i sporednih prostorija, čiji je vlasnik Krvarić Vilim iz Osijeka, Sare Bertić 37." Vlasništvo izuzetog stana upisano je potom 19. V. 1965. g. u korist (brata) Krvarić Ljudevita, staklara iz Osijeka.

Iz zemljišnih knjiga nije jasno što se dogodilo s vlasništvom stana nakon smrti Ljudevita Krvarića. Usp.: Zemljišno-knjižni ured u Osijeku, ZK 3750. i ZK 1960. g.

⁵⁸ DAOS, Fond Rgeadskog poglavarstva, Građevni ured, Fascikli zgrada po ulicama

⁵⁹ DAOS, Gradsko poglavarstvo, Građevni ured, projektna dokumentacija br. 112 b.

nacrtima su ubilježene dimenzije svih prostorija, ali ne i njihova namjena.

Usporedimo li ukupnu strukturu kuće, koja je sada u vlasništvu Franje Krvarića, s nacrtima s početka 20. st., kada je još pripadala članovima porodice Goriupp, vidimo, u prvom redu, da je i Krvarić izdavao kat svoje kuće Gradskom poglavarstvu, čini se čak u većem opsegu od ranijih vlasnika, dok je prizemlje i dalje posve odvojeno i po svemu sudeći nije iznajmljivano Magistratu.

Na tlocrtu prizemlja iz 1934. g. vidimo nepromijenjen raspored prostorija u zapadnom te u oba dvorišna krila. Promjene su uočljive u istočnom krilu, koje je pregrađeno na pet međusobno nejednako velikih prostorija te da hodnik sa stubištem. U prizemlju nema otvora za komunikaciju s Gradskom vijećnicom.

Na tlocrtu kata u zapadnom krilu ucrtana vrata pokazuju nepromijenjenu korespondenciju s Gradskom vijećnicom. Dvije velike sobe, u zapadnom krilu prema Trgu, pregrađene su tako da ih je sada uz Trg ukupno pet umjesto ranije tri. Preinake u ovom dijelu zgrade vidljive su i u detalju izlaza stubišna na kat. Istočno krilo kuće pregrađeno je na samo dvije prostorije - na veću s južne i na manju prostoriju sa sjeverne strane. Na ovom nacrtu uočavamo također i još jedna, nova vrata koja omogućuju komunikaciju s prostirkama kata Gradske vijećnice: vrata su smještena u jugoistočnom dijelu zgrade.

Muzej Slavonije - korisnik kuće nakon II. svjetskog rata

Važna promjena za kuću Krvarić nastala je nakon završetka II. svjetskog rata kada je ukinuto osječko Gradsko poglavarstvo, a u prostore Gradske vijećnice useljen je Muzej 1946./47. g.⁶⁰ Budući da je Poglavarstvo iznajmljivalo i koristilo kat Krvarićeve kuće za svoje urede, Muzej je useljen i u te prostore, koji su formalno-pravno i dalje bili vlasništvo članova porodice Krvarić sve do nacionalizacije početkom 60-ih godina.

Iz razdoblja od kraja II. svjetskog rata do 1959. g. nema dokumentacije o bilo kakvim radovima na kući Krvarić.⁶¹

Iz 1959. g. potječe dokumentacija o izradi međukatne drvene konstrukcije u istočnom krilu kuće - tlocrt i presjek koje je izradio inž. Katušić, troškownicy, dopisi i

⁶⁰ KOS, Zbirka isprava, Rješenje br.: UP-I^o-03-284/2-74. BaM/RJ od 17. XII. 1974. g.

⁶¹ Najvjerojatnije zamjetniji građevinski radovi nisu ni izvedeni, budući da vlasnik nije koristio veliki dio svoje zgrade, a korisnik - Muzej nije imao interes (možda ni obveze) održavati tuđu zgradu.

građevinska dozvola,⁶² a najvjerojatnije iz istog vremena potječe i nedatiran, nepotpisan tlocrt prizemlja kuće Krvarić s ucrtanim zidovima koji se ruše i koji se grade.⁶³

Nakon nacionalizacije 1960. , odnosno 1962. g., kada je kuća broj 5 na Trgu proglašena društvenim vlasništvo (osim stana u dijelu prizemlja), Muzej Slavonije je koristi i dalje, ali sada njome i upravlja (poput vlasnika). U najvećem dijelu prostora kata smještena je knjižnica Muzeja, a u manjem dijelu čuvaonice (depoi), dok su u prizemlju većim dijelom čuvaonice muzealija, a u manjim muzejske radionice.

Krajem 1974. g. zgrada je upisana u Registar nepokretnih spomenika kulture u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, no već i ranije tretirana je kao spomenik graditeljske baštine unutar urbanističke cjeline Tvrđe.⁶⁴

Tako iz prosinca 1966. g. potječe "Prijedlog za izvođenje konzervatorsko zaštitnih radova na objektu partizanski trg 5. u Osijeku" izrađen u Zavodu,⁶⁵ a iste godine izradio je Zavod i tri fotografije na kojim vidimo zapadno pročelje, detalj kolnog ulaza i ulično pročelje istočnog krila kuće.⁶⁶ Nema pokazatelja da je išta od radova, koje je Zavod predložio potrebnim izvesti 1967. g., i realizirano.

Radovi obnavljanja obiju zgrada Muzeja započeli su 1975. g.⁶⁷ Te je godine odobreno Muzeju uvođenje centralnog grijanja, a Zavod za zaštitu spomenika u Osijeku izradio je "Arhitektonski snimak postojećeg stanja zgrade Muzeja Slavonije".⁶⁸ Godine 1977. Zavod je izradio prethodnu dozvolu Muzeju za radove na zgradi broj 5 - za "popravak fasade i dvorišnog (dijela)" kojom su odobreni sljedeći radovi:

"- sanacija pročelja: Konstruktivna i estetska - uličnog i dvorišnog,
- konstruktivna sanacija oštećenja objekta,
- radovi na funkcionalnom uređenju prostorija,
- sanacija krova, pokrova, oborinske instalacije, fasade i interijerne stolarije. Sve radove izvesti uz uvjet očuvanja prezentacije izvornih karakteristika objekta. Bojanje fasade - fasadeksom. Ton boje fasade i stolarije odredit će ovlašteni predstavnik ovog Zavoda neposredno prije početka radova na licu mjesta."⁶⁹

Radovi su zatpočeli u kolovozu 1977. g.,⁷⁰ s komplikacijama u vezi konstrukcije. Slijedeće godine Zavod je izdao prethodnu dozvolu "za sanaciju oštećenog dvorišnog anexa zgrade Muzeja Slavonije u Osijeku, Partizanski trg br. 5."⁷¹ kojom je odobreno izvođenje "naprijed navedenih (radova) prema projektu koji je izradio ovaj Zavod".⁷²

U lipnju 1987. g. srušio se dio stropa, površine cca 10 m², u prostoriji na katu sjeveroistočnog dijela kuće. Stručnim pregledom utvrđeno je da muzejska knjižnica čini preveliko opterećenje i konstruktivno ugrožava zgradu, te da je neophodno hitno provesti "konstruktorsku analizu objekta.... Pristupiti sanaciji najugroženijih elemenata i ...dijelova koji su sada oštećeni" te "omogućiti da se izbjegnju sva dodatna opterećenja postojećih prostorija iznalaženjem adekvatnog prostornog rješenja van sadašnjih gabarita objekta."⁷³

Godine 1989. izradio je Građevinski institut Zagreb, OOUR Fakultet građevinskih znanosti Sveučilišta u Osijeku dva stručna rada: *Geotehnički izvještaj i Elaborat o ispitivanju materijala i konstruktivnih elemenata s ocjenom stabilnosti i idejnim rješenjem sanacije zgrade Muzeja Slavonije u Osijeku.*⁷⁴

Godine 1990. izvedeni su radovi na krovu kuće - postavljeni su nov pokrov biber crijepom i nova krovna limarija. Dokumentacije o tim radovima nema u Konzervatorskom odjelu u Osijeku, a ukoliko i postoji u Muzeju Slavonije, nismo je mogli dobiti na uvid.

⁶² KOS, Dokumentacija, dosje br. 226., fascikl: Muzej Slavonije (pribavljen iz Zagreba, iz dokumentacije bivšeg Konzervatorskog zavoda Hrvatske), 3. Pod u magazinu; Zanimljiv je dopis broj 50/59. od 16. siječnja 1959. g. u kome Danica Pinterović, tadašnja direktorica Muzeja, piše Narodnom odboru općine Osijek: "Muzej Slavonije koristi već nekoliko godina kuću Vilima Krvarića u Tvrđi, Partizanski trg 5, a dosada na održavanje zgrade nije korišten stambeni fond. Sada je nastala potreba, da se izvrše izvjesne popravke na zgradi, pa molimo, da se ovi radovi prema priloženom troškovniku odobre i isplate iz stambenog fonda. Vlasnik kuće je sporazuman da se ovi radovi izvedu." Isto.

⁶³ Kao podloga korišten je nacrt iz 1934. g. Isto.

⁶⁴ Vidi bilješku 1.

⁶⁵ KOS, Dokumentacija, dosje broj 226.

⁶⁶ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226-1., negativni br. B-12., 45-E-1.

⁶⁷ Dokumentacija o zgradi broj 5 dijelom objedinjena s dokumentacijom o susjednoj zgradi bivše Gradske vijećnice (broj 6) jer obje koristi jedan korisnik - Muzej Slavonije.

⁶⁸ Dokumentaciju su izradili arh. tehničari Zavoda - Anđelka Krejačić i Branimir Kralik. Isto.

⁶⁹ Isto. Rješenje od 29. VI. 1977. g., NeJ/BA.

⁷⁰ Isto, dopis br. 486/77. od 9. VIII. 1977. g.

⁷¹ U dopisu koji o tome govori zanimljiv je navod: "... prilikom kopanja otvora za sonde, ispod jednog dijela zida, na dubini od oko 2 m pronađeni (su) zatrpni lukovi. Vrijeme i namjena istih trebala bi se tek ispitati." Isto, dopis br. 487 od 11. VIII. 1977. g.

⁷² Isto, Rješenje br. Up^o03-250/6-78. SK/BA od 16. XI. 1978. g., "Izvještaj o pregledu, ispitivanju i predlogu sanacije dijela objekta", Osijek, rujna 1978. g.

⁷³ Isto. Dopis s Izvještajem o izvršenom uvidu povodom rušenja dijela stropa u biblioteci Muzeja Slavonije od 23. VI. 1987.g., fotodokumentacija

⁷⁴ Isto.

O štetama nastalim na kući tijekom Domovinskog rata postoji detaljna evidencija u Konzervatorskom odjelu u Osijeku.

B. KUĆA BROJ 6 NA TRGU SVETOG TROJSTVA

Bibliografija

U literaturi nalazimo nekoliko zapisa o zgradi Magistrata u Tvrđi. Josip Bösendorfer navodi o staroj Gradskoj vijećnici da je ondje "imala... svoje sijelo komorska administracija (Camerale-Direktion) i tridesetnica (Zolamt)." (BÖSENDORFER 1948.: 52)

Blaž Misita Katušić pisao je o zgradi: "Na jugoistočnom uglu ovog trga podignuta je 1702. god. Katnica za Komoru, Gradsko poglavarstvo i policiju. Zgrada zauzima četiri frontalna trakta sa unutrašnjim četvrtastim svjetlarnikom. Prizemlje, horizontalnom razdiobom pročelja, djeluje masivno, dok je kat vertikalno podijeljen u polja sa vrlo skromnom ornamentikom. Krov je visok, sa poluskošenim zabatom na glavnu ulicu. Naročito je ukusno naglašen ulaz u zgradu, što je karakteristično za sve barokne zgrade. Portal formiraju dva zidana stuba, međusobno i sa zidom povezani eliptičnim lucima, koji zatvaraju svod za podržavanje balkona u prvom katu. Nažalost, nije se sačuvala originalna ograda balkona, (postojeća je secesija iz 20.st.), ali su još sačuvani sa strana ulaza uzidani željezni kraci plinskih svjetiljki, iz osamdesetih godina prošlog stoljeća: U ovoj zgradi smješten je Muzej Slavonije." (MISITA-KATUŠIĆ 1956.: 171-185)

Ive Mažuran navodi o zgradi Gradskog magistrata i Komorske direkcije da je sagrađena do 1702. g. (MAŽURAN 1974.c: 14) Poblize o njoj kaže: "Kada je zapravo počela gradnja ove zgrade nije poznato, ali nema razloga sumnji da ona u to vrijeme ne bi postojala. U vezi s izloženim navedeni upis doslovno glasi: "Welcher gestalten aber dio gesambte Bergerschafft anwesendes Haus an sich gebracht, und quo jure dasselbe innen habe zeigt der untern Grundtbuechs Acten sub Nro 1 anverwahrte von einer lobl.kays. konigl. Cameral Inspections Grundtbuechs de Dato ersten Septembris 1702. der gesambte Statt extradirte Gewohr-Brief." Kako je ta zgrada izgledala, odnosno da je građena kao prizemnica ili je po izgledu bila ista kao danas nije poznato."⁷⁵

Stjepan Sršan piše: "Na istočnoj strani Trga podigla je Komora palaču svoje uprave (1720) na koju se naslanjala zgrada tvrđavskog Magistrata. Uz Komoru je bila kuća prvog osječkog načelnika Ferdinanda Vesentina koja je

kasnije pripadala obitelji Nikolantini, a zatim Lekić (1744), s magazinima do u Stanivukovićevoj ulicu. Danas su kuća Lekić, komora i Magistrat Muzej Slavonije. Ugao nad Lekićevom kućom bio je prazan i služio je kao stovarište soli, dok solara nije prebačena u Gornji grad. Poslije je jedan promućurni Osječanin tu podigao drvenu baraku u kojoj je točio kavu (Caffesieder) i pivo. Ovu je parcelu od Komore kupio biskup Mandić (1807) kada se radilo o tome da se Biskupija i Kaptol iz Đakova presele u Osijek. No poslije je tu parcelu darovao biskup Strossmayer gradu uz obavezu da tu sagradi novu zgradu za gimnaziju (1880)." (SRŠAN 1987.: 12)

Osim navedenih objavljenih napisa, zanimljiv je i neobjavljeni rukopis Kamila Firingera u kome on o tvrđavskoj Gradskoj vijećnici bilježi sljedeće: "Gradska se vijećnica mnogo spominje u spisima osječkog gradskog poglavarstva. Napose obzirom na nadogradnju prvoga kata, te se u spisu Reg 2127/N° 2335/1812 oec nalaze dva velika nacrt zidarskog majstora Antuna Hartmanna s pročeljem zgrade okrenutim vojničkoj inženjerskoj zgradi u Kuhačevoj ulici (C) time da je novi dio zgrade bojadisan žutom bojom, i s dvorišnim presjekom (D). Drugi nacrt prikazuje tlocrt (Grund Riss) podruma (A), prizemlja (C) i prvoga kata (B). Raspored stuba i stubišta posve je drugačiji nego li je danas. U spisu se nalazi mišljenje s prijedlogom gradskog komesara, čepinsko-tenjskog vlastelina Antuna pl. Adamovića. Ne slaže se s mišljenjem da bi se u nadograđenoj vijećnici imali gradskim činovnicima dodjeljivati stanovi, naprotiv traži da mu se stavi prijedlog glede donjogradske i gornjogradske vijećnice.

Nadogradnju tvrđavske gradske vijećnice obraduje i spis Reg 2091 (N° 918) 1836 oec, odnosno njene popravke. Za popravak postoje razni predračuni osječkih majstora: bavarskog Antuna Hubera, građevnog Ivana Valtera, stolarskog Georga Eggera, tesarskog Pavla Vagnera, što je najvažnije spisu je priložen i veliki plan gradske vijećnice izrađen g. 1835. od građevnog majstora, graditelja (Bau Meister) Ivana Waltera, odobren g. 1836. od kr. ugarske zemaljske građevne naddirekcije. Plan prikazuje dvorišni presjek zgrade počivajući od ulaza pod balkonom, zatim dva tlocrta, prizemlja i prvog kata, oba s opširnima legendom o pojedinim prostorijama.

Iz nacrt se vidi da je zgrada nasuprot glavnom ulazu pod balkonom imala kolni ulaz također i s ulice iza gradske vijećnice, Creuzgessen-Krstove ulice, danas Milana Stanivukovića ulice. U zgradi nisu ostali privatni stanovi, čak je stan gradskog suca na prvom katu pretvoren u zemljišno-knjižni ured. Prizemlje je u prvom redu upotrebljeno za zatvor. Prema legendi ondje je stan redarstvenog narednika, soba zapovjednika zatvora-profoza, soba redarstvene straže, kuhinja za zatvorenike, 5 zatvoreničkih prostorija i dva ženska zatvora, a posebne stube vodile su u tri podzemna zatvora u podrumu. Osim toga nalazile su se u prizemlju 3 prostorije arhiva, 2 prostorije gradske blagajne, 3 prostorije sirotinjskog ureda te 2 prostorije gradskog satnika (šefa redarstva). U prvom katu nalazila se na uglu prema trgu

⁷⁵ Ive Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrda od 1705. do 1746. godine... nav. dj., str. 17. Mažuran u pozivnoj bilješci (broj 19) navodi izvor: Grundt-Buech der Statt Essegg 1747., sub nro I; Državni arhiv, Osijek; isto, str. 17.

velika dvorana za sjednice gradskog zastupstva, gradski uredi, ali i jedna prostorija za zatvor."⁷⁶

Podaci u Zemljišnoj knjizi iz 1747. godine

Najstariji poznati pisani izvor podataka o kući na Trgu sv. Trojstva broj 6 je Zemljišna knjiga za grad Osijek iz 1747. g. gdje je navedena pod rednim brojem 177 (prilog 8) U prijevodu Zemljišne knjige navedena je kao "opća gradska kuća ili vijećnica", o kojoj se kaže da je sagrađena do 1. rujna 1702. g., odnosno da je tim datumom označeno vlasničko pismo koje je Magistratu izdao Gruntovački ured carske i kraljevske dvorske inspekcije.⁷⁸

O međama i dimenzijama potkućnice Gradske vijećnice zabilježeno je u prijevodu Zemljišne knjige sljedeće: "Ima od stražnje kuće Georgija Nikolanića (Georgy Nicolanis) do one na uglu spram Antonija Blažića (Antoni Blaschicz), baš kod križanja ulica, 10 hvati, 3 stope. Otuda do drugog uglu na trgu Paradi ima 22 hvata, 3 stope, 2 cola. Otamo do prednje kuće Nikolanića ima 10 hvati, 5 stopa i 7 cola. Između Gradskog Magistrata i obje kuće Nikolanića duljina od stražnje strane prema ulicama iznosi 20 hvati, 3 stope i 4 cola."⁷⁹

O obvezama u vezi međe između Gradske vijećnice i susjednih kuća Đure Nikolantina u Zemljišnoj knjizi precizirano je sljedeće: "Tu treba primijetiti, tj. istaknuti da je zid sprijeda Paradi, a između Gradskog Magistrata i prednje kuće Nikolanića, prema dvorištu do sit venia zahoda, za obje kuće (tj. Gradski Magistrat i prednju kuću Nikolanića) zajednički. Preostali cijeli (puni) zid spomenutog sit venia zahoda sve do straga prema ulicama

pripada Gradskome Magistratu, tako da kuća Nikolanića u njemu nema udjela, što se štoviše vidi u gruntovnici pod člankom 1 i priloženome originalnom ugovoru od 19.09.1720. g. To je potvrđeno i svjedočanstvom nazočnih u kući i quo Jure vlasničkim pismom koje je Gradskom Magistratu izdao Gruntovnički ured Slavne carske i kraljevske dvorske inspekcije 1.09.1702. na temelju gruntovničkoga upisa pod člankom 1."⁸⁰

Izgled Gradske vijećnice u 18. stoljeću

Nije poznato gdje se nalaze nacrti zgrade Magistrata iz 18. st., ni je su li uopće sačuvani.⁸¹ Pokazatelje o zgradi iz tog doba sadrže stari planovi Tvrde.

Na poznatim planovima Tvrde iz 18. st., koji prikazuju strukturu, izgrađenost unutar utvrde, razrađene su tlocrtne dispozicije samo vojnih zgrada, dok su ostale kuće sadržane (neizdiferencirane) unutar sumarno prikazanih blokova. Iznimka je plan iz 1733. g. na kojemu su ucrtani tlocrti svih zgrada unutar utvrde, upisani su vlasnici privatnih kuća te funkcije vojnih i javnih zgrada. (MAŽURAN 1974.c: 27, sl.12)

Počev od plana Tvrde iz 1712. g. (potom iz 1715., 1756., 1762.,... g.), do posljednjeg poznatog plana iz 18. st. - iz 1786. g., prikazivan je istočno uz središnji tvrđavski trg veliki izduženi trapezoidni blok neizdiferenciranog sadržaja. Polazeći od podataka u pisanim izvorima da je zgrada Magistrata sagrađena do 1702. g., znamo zasigurno da se ona nalazila u južnom dijelu prikazanog bloka, ali, budući da na planovima nije prikazivan njen tlocrt, ne doznajemo iz njih ništa o graditeljskom razvitku zgrade - o njevoj tlocrtnoj dispoziciji i mijenama tijekom 18. st.

Tlocrt Gradske vijećnice vidimo samo na planu iz 1733. g. (MAŽURAN 1974.c: 27, Sl.12) Unutar bloka istočno uz Trg, u njegovom južnom dijelu, ucrtana je velika trokrilna zgrada na kojoj je upisano Gradska kuća ("Varos haz"). Sva tri rila kontinuiraju uz vanjski rub parcele - zapravo krilo uz Trg južno uz glavnu tvrđavsku ulicu a istočno uz ulicu koja vodi do franjevačke crkve, i zatvaraju pravokutno unutrašnje

⁷⁶ KOS, Dokumentacija dosje 226-1., "Opće primjedbe na pojedine kuće u osječkoj tvrđavi - Gradska kuća k. br. 1.". Isto u: (Kamilo Firingner), Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrda), str. 41.

⁷⁷ Grundt-Buech der Statt Essegg 1747., sub nro I; DAOS; Usp.: Ive Mažuran, najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrda od 1705. do 1746. g... nav. dj., str. 17.

⁷⁸ "Nr.1. Opća gradska kuća ili vijećnica. Na koji je način ukupno građanstvo (gradska komuna) steklo nazočnu kuću i kojim je pravom drži pokazuje među zemljišnim spisima pod br. 1 čuvani, po slavnoj carskoj kraljevskoj Komorskoj inspekciji 1. IX. 1702. g., izdano pismeno odobrenje (Gewohr-Briefff)." KOS, Dokumentacija, (Kamilo Firingner), Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrda), rukopis, str. 1.

⁷⁹ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226-1., (Kamilo Firingner), Br. 1. Gradski magistrat, rukopis;

U prijevodu Zemljišne knjige, u segmentu pod naslovom: "Opće primjedbe na pojedinačne kuće u osječkoj tvrđavi - Gradska kuća kbr.1" tekst glasi: "Granice gradske vijećnice glase prema Zemljišnoj knjizi iz g. 1747.: "Ima od stražnje kuće Gregora Nikolantina do ugla prema gdje je Krstova ulica, 10 hvati i 3 stope. Od ovoga do drugog ugla na Paradnom trgu 22 hvata, 3 stope i 2 cola. Odavde do prednje kuće Nikolantin 10 hvati, 5 stopa, 7 cola. Između gradske kuće i obje kuće Nikolantin jest dužina do ostraga na ulicu 20 hvati, 3 stope, 4 cola." Usp.: KOS, Dokumentacija, (Kamilo Firingner), Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrda), rukopis, str. 41.

⁸⁰ KOS, Dokumentacija, dosje br. 226-1., (Kamilo Firingner), Br. 1. Gradski magistrat, rukopis; Prijevod istog teksta unutar podnaslova "Opće primjedbe na pojedinačne kuće u osječkoj tvrđavi - Gradska kuća kbr. 1" glasi: "Pri tome treba primijetiti da je zid kod Paradnog trga, između gradske kuće i prednje kuće Nikolantin, do s.v. zahoda obiju kuća (gradske i prednje kuće Nikolantin) na zajedničku korist. čitavi ostali zid međutim, od pomenutog s.v. zahoda do ostraga na ulicu, pripada gradskoj kući i kuća Nikolantin nema na njemu nikakvog udjela, kako dokazuje izvorni ugovor od 19. IX. 1720. g. što se nalazi među zemljišno knjižnim upisima pod br. 1." Usp.: KOS, Dokumentacija, (Kamilo Firingner), Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrda), rukopis, str. 41.

⁸¹ U državnim arhivima u Osijeku i Zagrebu nema nacrti zgrade Magistrata iz 18. st.

dvorište. Parcela Gradske kuće sa sjeverne strane graniči u punoj dužini s posjedom Đure Nikolantina, a međa je označena isprekidanom crtom. Jedna od kuća Đure Nikolantina, ona uz Trg, nadovezuje se na zapadno krilo Gradske vijećnice u jednakoj širini, dok je druga Nikolantinova kuća samostojeća, locirana u sjeveroistočnom dijelu njegove parcele, i između nje i istočnog krila Gradske kuće je oveći neizgrađeni prostor uz ulicu. (MAŽURAN 1974.c: 27, Sl.12)

Povijesni podaci i poznati arhivski izvori ne omogućuju za sada spoznaje je li Gradska vijećnica već 1702. g. sagrađena u opsegu kakav vidimo na planu trideset godina kasnije (kao trokrilnu zgradu na planu iz 1733.g.) te u kom opsegu je bila prizemnica, odnosno katnica. Nadalje, koji su sadržaji bili u zgradi te kako su se u rasporedu i organizaciji prostora održavale promjene u gradskoj upravi, napose 1786. g. kada su objedinjene tri osječke komorske općine u jedan Magistrat, koji je potom smješten u Gradsku vijećnicu u Tvrđi.

Naime, iz povijesne literature znamo da je Osijek dobio magistratsku instrukciju (municipalno pravo) 1690. g., a Gradski statut 1698. g. (LOPAŠIĆ, Starine XXX, 143,152-161; BÖSENDORFER 1936.: 40; BÖSENDORFER 1910.: 378-386; MAŽURAN 1974.a: 36-40) Samo u prvo vrijeme bila je gradska uprava jedinstvena, jer je grad već krajem 17. st. organiziran u tri zasebne upravne općine, odnosno na tri međusobno prostorno odijeljene urbane cjeline (Nutarnji, Gornji i Donji grad) i formirana su tri zasebna Gradska magistrata koji su funkcionirali odvojeno sve do ujedinjenja 1786. g. Gornji grad imao je vlastiti magistrat već 1698. g., a u Donjem gradu osnovan je zasebni magistrat 1704. g.⁸²

U zgradi Gradske vijećnice u Tvrđi bilo je tijekom 18. st. (do 1786. g.) Gradsko poglavarstvo Komorske općine Nutarnjeg grada, ali u toj je zgradi bila smještena i Komorska direkcija. Naime, nakon izгона Turaka grad Osijek je, kao feudalni posjed, pripao Carskoj komori i vrhovnu upravu nad sve tri osječke općine imala je u prvo vrijeme rata Komora, a potom Ugarska dvorska komora. (SRŠAN, STOJČIĆ 1989.: 35) Prema tome, budući da je Komora imala nadređenu upravnu vlast nad civilnim poslovima svih triju gradskih općina te da se komorska inspekcija nalazila u tvrđavskoj Gradskoj vijećnici, sjedište feudalne civilne vlasti za cijeli grad bila je u Gradskoj kući u Tvrđi ("*Varos haz*" na planu Tvrđe iz 1733. g.).

Zasigurno, u prostornoj organizaciji zgrade ogledala se distinkcija sadržaja i službi općinske uprave i Komorske inspekcije, ali ne znamo na koji način. Možemo samo nagađati da su unutar cjelovitog kompleksa, koji vidimo prikazan na planu iz 1733. g., bile međusobno odijeljene zgrade ili dijelovi zgrade Gradskog poglavarstva Nutarnjeg grada i Komorske uprave. Moguće je, također, da prikazani kompleks nije sagrađen u cijelosti odjednom, te da u svim segmentima nije imao jednaku katnost.

Povijesni podatak, koji također treba imati na umu u promišljanju o tvrđavskoj Gradskoj vijećnici, je ujedinjenje triju osječkih komorskih općina 1786. g. u jedan Magistrat sa sjedištem u Tvrđi, jer su otada u tvrđavskoj Gradskoj vijećnici vođeni zajednički poslovi za cijeli grad. (SRŠAN, STOJČIĆ 1989.: 14; SRŠAN 1990.: 35) Ova se promjena neminovno odrazila na raspored i kapacitet dotadašnjih službi u zgradi, ali nije poznato je li tada iz Gradske kuće iselila Komorska inspekcija te je li bilo kakvih dogradnji i pregradnji.

Podaci o Gradskoj vijećnici u 19. stoljeću

Početak 19. st. dogodio se važan povijesni događaj u razvoju grada Osijeka, koji je bitno utjecao i na kasniji graditeljski razvitak te ulogu tvrđavske Gradske vijećnice. Naime, 1809. g. Osijek je proglašen Slobodnim kraljevskim gradom, a njegova uprava smještena je u Tvrđi. (SRŠAN, STOJČIĆ 1989.:15)

Pribavljanjem (kupovinom) ovog privilegija, grad se konačno oslobodio vrhovne upravne vlasti Komore i otada je samostalno organizirao svoj gospodarski, upravni i kulturni život: birao je svoju unutrašnju upravu, imao je svoje statute, određivao je poreze, ubirao pristojbe i dr.⁸³

Ova promjena bitna je za Gradsku vijećnicu u Tvrđi stoga što je u nju smještena uprava Slobodnog kraljevskog grada Osijeka (Gradsko poglavarstvo, Magistrat),⁸⁴ i u toj zgradi ostala je kontinuirano, sve do ukinuća osječkog Gradskog poglavarstva 1945. g.

Već je rečeno da je u tvrđavskoj Gradskoj vijećnici bila jedinstvena uprava za cijeli grad još od 1786. g., nakon ujedinjenja triju gradskih općina, ali promjena statusa grada 1809. g. zasigurno je uzrokovala promjene

⁸² Ive Mažuran, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrda od 1705. do 1746. godine...nav. dj., str. 40.-41. Stjepan Sršan navodi da je Gornji grad 1702. g. proglašen samostalnom općinom "s vlastitim sucem i juristima". Usp.: Dr. Stjepan Sršan i Tihomir Stojčić, *Libera Regiaque civitas Essek 1809.*, Osijek, 1989., str. 6.

Magistrat u Donjem gradu bio je u kući broj 20 u Crkvenoj ulici. Nije izvjesno gdje se nalazila zgrada gornjogradskog Magistrata, no pretpostavljamo da je bila na mjestu današnje uglovnice na spoju Trga A. Starčevića i Strossmayerove ulice.

⁸³ Statusom privilegiranog kraljevskog grada, Osijek se u pravima i dužnostima izjednačio sa županijama i plemstvom.

Usp.: Stjepan Sršan, *Stanovništvo Osijeka i njegovo ekonomsko stanje 1828. g.*...nav. dj., str. 35. Dr. Stjepan Sršan i Tihomir Stojčić, *Libera Regiaque civitas Essek 1809.*...nav. dj., str. 14.

⁸⁴ U tvrđavskoj Gradskoj vijećnici obavljena je 28. kolovoza instalacija, 30. kolovoza održana je prva magistratska sjednica, a 3. 1. kolovoza 1809. g. plenum Gradskog zastupstva od 40 zastupnika. Usp.: Dr. Stjepan Sršan i Tihomir Stojčić, *Libera Regiaque civitas Essek 1809.*...nav. dj., str. 15.

u organizaciji i opsegu gradskih upravnih službi. Gradska vijećnica u Tvrđi bila je tada već sto godina stara zgrada, u kojoj su tijekom 18. st. funkcionirale dvije međusobno odvojene službe - Gradsko poglavarstvo i Komorska inspekcija i u novonastaloj situaciji, 1809. g., zasigurno ju je trebalo prilagoditi novoj ulozi.

Stoga ne čudi da već iz 1812. g. potječu nacrti za dogradnju osječke Gradske vijećnice.⁸⁵ To su ujedno i najstariji poznati nacrti za tu kuću. Sačuvana su dva nacrti, oba kolorirana, datirana i s potpisom autora - graditelja Ivana Hartmana.⁸⁶ Jedan nacrt prikazuje tlocrte podruma (A), prizemlja (C) i kata (B) (prilog 9), a na drugom su poprečni presjek, južno ulično pročelje i tlocrt prizemlja južnog uličnog zida (prilog 10). Budući da su oba nacrti kolorirana, bojom su iskazane planirane intervencije. Važno je pri tom uočiti neke pojedinosti: dok na nacrtu, s tlocrtima nisu prikazana rušenja i dogradnje, na drugom nacrtu žutom bojom, označene su dogradnje. Nadalje, usporedba tlocrta i presjeka pokazuje niz nepodudarnosti. Mislimo, stoga, da je sačuvana dokumentacija iz 1812. g. nepotpuna, odnosno da je osim ova dva nacrti postojao i treći - s tlocrtima koji su prikazivali planirane intervencije, a on je zasigurno bio u suglasju s prikazanim presjekom. Nedostaju i popratni pisani dokumenti, u prvom redu legenda s popisom namjene prostorija, budući da su na tlocrtima prizemlja i kata gotovo sve prostorije numerirane. Dogradnja Gradske vijećnice izvedena je nakon 1812. g., o čemu govore pokazatelji na sljedećem nacrtu Gradske vijećnice - iz 1835. g. Nacrt je koloriran, prikazuje uzdužni presjek, tlocrta prizemlja i kata i na njemu vidimo da je 1835. g. Vijećnica već imala u cjelosti sagrađeno sjeverno krilo te zamjetno drugačiju organizaciju prostora (prilog 11), što znači da su u razdoblju od 1812. do 1835. g. na zgradi izvedeni opsežni građevinski radovi.

Mislimo, dakle, da nacrt iz 1812. g., koji prikazuje tlocrte Gradske vijećnice, prikazuje tada postojeće stanje, opseg i strukturu prije građevinskih zahvata, zgradu kakva je bila u vrijeme prije proglašenja Osijeka Slobodnim kraljevskim gradom, odnosno kada su u njoj bile dvije međusobno posve odvojene institucije - Gradsko poglavarstvo triju ujedinjenih komorskih općina i najvjerojatnije Komorska direkcija. Drugi nacrt iz 1812. g. (presjek i južno pročelje) omogućuje nam samo djelomičan uvid u planirane dogradnje, i, očigledno, nedostaje nacrt s projektom obnove u tlocrtu.

Tlocrti Gradske vijećnice iz 1812. g. pokazuju da je ona tada, prije dogradnje, imala tri krila do ulice, uz sjevernu među zida i malo sjeveroistočno dvorišno krilo te unutar kuće dvorište u obliku slova L. Imala je dva velika kolna ulaza koja su omogućavala prolaz kroz zgradu i dvorište u smjeru zapad - istok: portal i vežu na

sredini zapadnog krila pred kojima je portik pravokutnog tlocrta, oslonjen na dva masivna stupa i dva polustupa i zid te nasuprot, u sredini istočnog krila približno u istoj osi, podjednako široki kolni ulaz i vežu. Nije izvjesno koliko je bilo osobnih ulaza u zgradu. Naime, na prikazu južnog pročelja vidimo u prizemlju, u prvoj osi sa zapadne strane portal "na koljeno", tipični barokni ulaz u lokal. Na tlocrtu prizemlja taj otvor adekvatno je prikazan - "sa zubom", no treba ukazati da na tlocrtu prizemlja vidimo još četiri identična otvora: dva na zapadnom pročelju (krajnji sa sjeverne i s južne strane) te treći i četvrti otvor s istočne strane na južnom uličnom zidu. Moguće je da su i to bila vata, ali to treba provjeriti arhitektonskim istraživanjima (sondiranjem).

Promatramo li ukupnu organizaciju prostora, i u tlocrtu prizemlja i u tlocrtu kata uočavamo grupiranje prostorija u manje cjeline - po nekoliko prostorija međusobno povezanih vratima, zajedničkim ložištem za kaljeve peći, odnosno zajedničkim predvorjem.

Analiza nacrti iz 1812. godine

U analizi prvog nacrti iz 1812. g., koji prikazuje tlocrte Gradske vijećnice, polazimo od tlocrta prizemlja u segmentu zapadnog krila.

Desno od veže, u prizemlju sjevernog dijela zapadnog krila, vidimo četiri pravokutne, međusobno jednake velike, nadsvođene prostorije, uz koje su s dvorišne strane i uski hodnik, dva toaleta i stubište za podrum (broj 10). Dvije prostorije uz vežu (broj 3 i 4) posve su odvojene od drugih dviju, povezane su međusobno i maksimalno su rastvorne prema veži. U druge dvije prostorije (broj 5 i 6) ulazi se iz hodnika s dvorišne strane, a moguće je također da je na tlocrtu prikazan sjeverni otvor "sa zubom" prema Trgu bio osobni ulaz.

Prema tome, u sjevernom dijelu prizemlja zapadnog krila funkcionalno su objedinjene po dvije prostorije, a jednaka je situacija i u južnom dijelu zapadnog krila: dvije pravokutne jednako velike, nadsvođene prostorije uz vežu (broj 1 i 2), također su maksimalno rastvorene prema veži i posve odvojene, bez vrata prema drugim dvjema prostorijama u južnom dijelu prizemlja zapadnog krila. Dvije prostorije u južnom dijelu zapadnog krila (broj 7) nadsvođene su, nejednako velike (zapadna je znatno veća) i međusobno su povezane vratima. Veća prostorija ima na južnom pročelnom zidu jedna vrata i dva prozora, a sudeći prema prikazu, vrata su bila i na zidu prema Trgu. Manja prostorija ima samo jedan prozor s južne strane prema ulici.

Promatramo li ukupnu strukturu prostora u prizemlju zapadnog krila, vidimo da se jedna funkcionalna cjelina veža sa po dvije prostorije lijevo i desno uz nju, s kojima korespondira kroz velike otvore, a dvije samostalne mikrocjeline su dvije prostorije u sjevernom i dvije u južnom dijelu prizemlja zapadnog krila.

⁸⁵ DAOS, Zbirka planova Tvrđe

⁸⁶ Usporedi bilješku 104. (Firingerov rukopis u KOS-u)

U prizemlju južnog krila nadovezuju se tri međusobno povezane, također objedinjene, nadsvođene prostorije (brojevi 8, 9 i 10). U njih se ulazi iz dvorišta - prikazana su dva jednaka otvora. Srednja prostorija (broj 9) nema prozor prema ulici, već samo slijepi otvor, u njoj je ložište za dvije kaljeve peći u susjednim prostorijama, i najvjerojatnije je ova prostorija predvorje. Druge dvije prostorije imaju po jedan prozor prema ulici.

Iza njih nadovezuje se, u južnom krilu, dvokrako stubište koje vodi na kat, a potom dvije izdužene pravokutne nadsvođene prostorije (broj 11), povezane u cjelinu s dvjema prostorijama južnog dijela istočnog krila (bez broja). U kutu spoja južnog i istočnog krila, s dvorišne strane, je ložište za dvije kaljeve peći. Oblik otvora prema ulici ("sa zubom") na obje prostorije južnog krila sugerira da se radi o vratima "na koljeno", no, budući da na nacrtu pročelja na tom mjestu vidimo prozore, možda su ranije postojala vrata koja su naknadno djelomično zazidana i preoblikovana u prozorske otvore, što treba utvrditi arhitektonskim istraživanjima. Istočna, od dviju prostorija, nepravilnog je oblika jer spaja južno s istočnim krilom zgrade. Naime, cijelo istočno krilo je do te mjere nepravilnog oblika da ni jedan zid nije pod pravim kutom. Dvije prostorije južnog dijela istočnog krila nejednako su velike: veća je uz vežu i otuda se u nju ulazi, na istočnom zidu prema ulici ima jedan prozor, a u tlocrtu nema oznaka da je nadsvođena. Druga prostorija, u jugoistočnom kutu zgrade, znatno je manja, nadsvođena, i ima dva prozora na južnom te jedan na istočnom zidu.

U sredini prizemlja istočnog krila je veža koja se sastoji od dva drvena nadsvođena križnim svodom. U sjevernom dijelu prizemlja istočnog krila vidimo samo jednu veliku prostoriju, bez oznake broja kao ni svodenja, s dva otvore prema dvorištu i s tri prozora prema ulici. Uz nju se nadovezuje malo sjeverno dvorišno krilo koje sadrži dvije prostorije, od kojih je jedna s ložištem za dvije kaljeve peći te jedan toalet i stubište za podrum.⁸⁷ U kutu spoja istočnog i sjevernog krila, s dvorišne strane, je bunar.

U razmaku između zapadnog i sjevernog krila Gradske vijećnice, na sjevernoj međi, je zid.

Na tlocrtu prizemlja treba iščitati još nekoliko prikazanih elemenata u dvorišnom dijelu, u prvom redu stubišta: u kutu između zapadnog i južnog krila smješteno je dvokrako stubište koje vodi na kat, a dva stubišta (osim već spomenutog koje vodi u podrum iz hodnika s dvorišne strane zapadnog krila) vode iz dvorišta u podrum - jedno u kutu između južnog i istočnog krila, a drugo u sjevernom dvorišnom krilu. Nadalje, u tlocrtu prizemlja, s dvorišne strane, vidimo

uzduž južnog krila, ucrtanu paralelnu liniju i tri stuba, što govori o natkrivenom hodniku u prizemlju. Uzduž istočnog i sjevernog krila ucrtane su, također s dvorišne strane, paralelne linije, koje kazuju o postojanju balkonskog ophoda u zoni prvog kata, možda izvedenog iz drva, no svakako oslonjenog na konzole, budući da u tlocrtu prizemlja u tom segmentu nisu prikazani nosači.

Tlocrt kata pokazuje, u prvom redu, da se na tu razinu dolazilo iz dvorišta, preko dvaju dvokrakih stubišta. Stubištem, smještenim u jugozapadnom kutu, uspinjalo se iz južnog dvorišnog trijema do dvorišnog hodnika na katu zapadnog krila, odnosno do malog predvorja u tom dijelu zgrade, a drugo stubište, koje je bilo smješteno u južnom krilu, vodilo je na balkonski ophod na prvom katu.

Kako je već rečeno, na katu kao i u prizemlju, uočavamo objedinjene, povezane prostorije u funkcionalne cjeline.

Tlocrt kata pokazuje povezanost i objedinjenje gotovo cijelog zapadnog krila. Stubište iz prizemlja dopire u malu prostoriju u jugoistočnom dijelu ovog dijela kuće, iz koje se nastavljalo u središnju, nešto veću pravokutnu prostoriju iz koje vrata vode u ostale prostorije, a u njoj je i stubište za tavan. Nesumnjivo, i ova je prostorija predvorje, (hall). Iz nje vrata ispod stubišta vode u malu pomoćnu prostoriju s ložištem za kaljevu peć, vrata na zapadnom zidu u središnju prostoriju uz Trg (povrh veže), vrata na sjevernom zidu u sjevernu prostoriju s ložištem za tri kaljeve peći u tri susjedne prostorije, i konačno, vrata na istočnom zidu vode u hodnik s dvorišne strane. Tri prostorije u sjeverozapadnom dijelu (broj 15), pravokutne su, jednako velike, međusobno povezane i u svakoj od njih je po jedan prozor i jedna kaljeva peć. Jugozapadni dio kata zaprema najveća dvorana u cijeloj Vijećnici (broj 14): u njoj je jedna kaljeva peć, a južni i zapadni zid perforirani su s po dva prozora.

Na katu južnog krila zgrade, u njegovom zapadnom dijelu, četiri su međusobno povezane prostorije (broj 13) u koje se ulazi s balkonskog ophoda. Svaka od njih ima po jedan prozor na južnom, uličnom zidu, osim jedne (peta prozorska os gledano sa zapadne strane) koja ima slijepi otvor na fasadi, i u njoj je ložište za dvije kaljeve peći u susjednim prostorijama.

Potom slijede, u istočnom dijelu južnog krila, stubište te iza njega još jedna prostorija nepravilnog tlocrta koja je funkcionalno povezana s prostorijama na katu istočnog krila. - U istočnom krilu su četiri međusobno povezane prostorije. Najveća je u jugoistočnom kutu (broj 18) s jednom kaljevom peći koja se loži izvana te s dva prozora na južnom i s tri na istočnom zidu. Uz ovu prostoriju nadovezuju se, prema sjeveru, jedna izduženo pravokutna prostorija s velikim kaminom i jednim prozorom do ulice (povrh veže u prizemlju), potom prostorija s dva prozora do ulice i jednom kaljevom peći (broj 19), i konačno,

⁸⁷ Na tlocrtu prizemlja toalet je označen brojem 4, a podrum brojem 9, što tumačimo da su ove pomoćne prostorije koristili uredi službi u prostorijama pod tim brojem.

krajnja sjeverna prostorija do ulice s jednom kaljevom peći. U sjevernom dvorišnom krilu su dvije prostorije, jedna je s velikim kaminom, a iza njih toalet.

Mislimo da kat istočnog i sjevernog krila, kome je priključena i jedna prostorija južnog krila, sadrži dvije funkcionalne cjeline, a tome u prilog govore i dvije brojčane oznake.

Svakako je bitno kakve su funkcije, sadržaji bili u prostorijama prizemlja i kata Gradske vijećnice 1812. g., a dakako i ranije, no za sada o tome nama pokazatelja i stoga treba tražiti popratne pisane dokumente, prije svega legendu, u Povijesnom arhivu u Osijeku.⁸⁸

Treba nešto reći i o tlocrtu podruma koji je prikazan na istom nacrtu iz 1812. g. Iz tlocrta vidimo da je ispod najvećeg dijela kuće postojao podrum - gotovo u cijelosti ispod zapadnog, južnog i sjevernog dvorišnog krila, dok ispod cijelog istočnog krila kuće podruma nema. U podrumu vode, već spomenuta, četiri stubišta: dva su s dvorišne strane zapadnog krila, lijevo i desno uz vežu te po jedno u jugoistočnom kutu i u sjevernom dvorišnom krilu. Podrumi ispod zapadnog i južnog krila međusobno su povezani, s tim da je podrum ispod sjeverozapadnog dijela kuće pregrađen u tri prostorije, a podrum ispod jugoistočnog i južnog dijela kuće čini veliki jedinstven prostor. Podrum ispod sjevernog dvorišnog krila je posve odvojen. Tlocrt pokazuje sve podrumске prostore kao nadsvođene križnim svodovima s pojasnicama u južnom i sjevernom krilu.

Prije analize drugog nacrtu iz 1812. g., treba naglasiti da je prvi, prethodno analizirani nacrt tlocrta, koloriran, a bojom su označene samo kaljeve peći (zelenom bojom i samo jedna žutom), bunar (plavnom bojom) i nadsvođene prostorije (ružičastom bojom). Drugi nacrt iz 1812. g., koji prikazuje poprečni presjek, južno pročelje i tlocrt južnog, uličnog zida kuće, također je koloriran, ali samo žutom bojom kojom su označene planirane dogradnje. Usporedba prikazanog poprečnog presjeka s tlocrtima pokazuje nepodudarnosti i izaziva nedoumice, napose u segmentu sjevernog dvorišnog krila.

Analizu drugog nacrtu iz 1812. g. počinjemo od prikaza poprečnog presjeka kroz južno i sjeverno krilo kuće.

U detalju presjeka južnog krila nacrtu pokazuje da su temelji stari, zidovi prizemlja s ulične i dvorišne strane također, a zid kata s ulične strane samo do visine donjeg parapeta prozora. Stari su i svodovi u podrumu i prizemlju te konzole balkonskog ophoda s dvorišne strane u zoni prvog kata. Žutom bojom označeni su, kao novi, s dvorišne strane, dio zida u prizemlju te cijeli zid povrha na katu, s ulične strane pojačanje zida na spoju prizemlja i kata te zid povrha prozora u punoj visini do krovišta, a s dvorišne strane na katu također puna visina zida do krovišta. Žutom bojom označen je kao novi na katu i strop zrcalnog oblika.

Usporedbom presjeka južnog krila s tlocrtima uočava se razlika u detalju prizemlja s dvorišne strane: u presjeku nema stupova.

Na detalju presjeka sjevernog krila vidimo, u prvom redu, da je prikazana posve nova građevina koja se samo sa sjeverne strane oslanja na stari temelj i zid do visine, približno, sredine kata. Podruma nema, a u prizemlju do dvorišta je uski nadsvođeni hodnik te do njega, sjeverno, nadsvođeni širi prostor. Na katu, povrha, su u istoj širini hodnik i prostorija, nejednako visokih stropova, a iznad njih je jednoslivno krovište. Prikazani presjek ovog krila ne odgovara ni malo situaciji u tlocrtima.

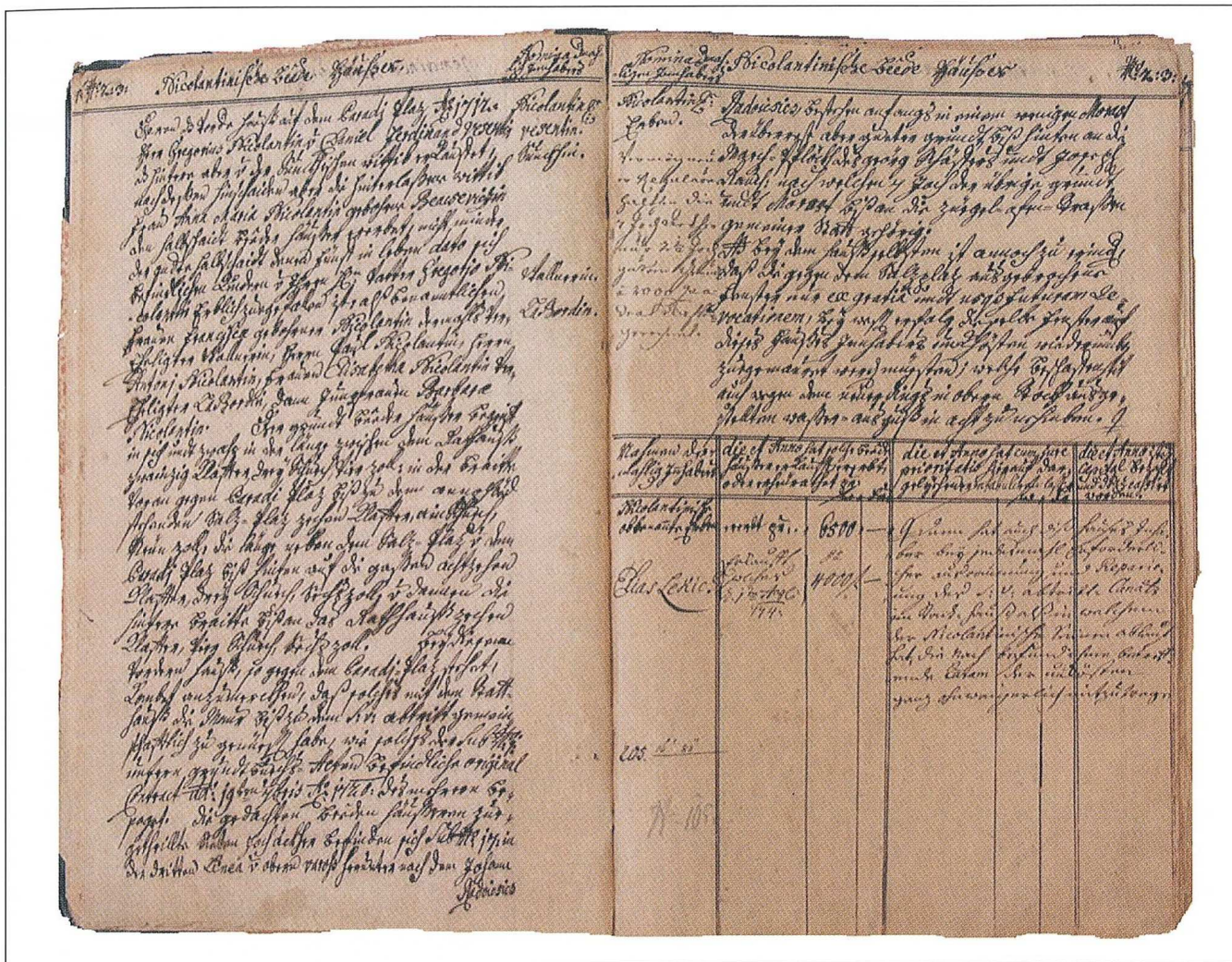
Na istom nacrtu je i prikaz južnog uličnog pročelja Gradske vijećnice. U zoni prizemlja žutom bojom kolorirani su samo okviri četiri istočna prozora, što govori o namjeri smanjivanja starijih, većih prozorskih otvora. Smanjivanje istih prozorskih otvora prikazano je i na trećem prikazu na ovom nacrtu - na tlocrtu južnog zida prizemlja. Na nacrtu južnog pročelja, u zoni prvog kata, žutom bojom kolorirani su podnožja i doprozornici sedam prozora s istočne strane te povrha njih zid do krovišta. Nova profilacija jednaka je onoj koju vidimo, kao staru, u zapadnom katnom dijelu južnog pročelja.

Dakle, nacrt južnog uličnog pročelja pokazuje plan da se intervencijama realizira estetski cjelovita fasada, pri čemu se kao polazište preoblikovanja koriste stari elementi na zapadnom dijelu pročelja, kako u prizemlju, tako i na katu, i njima su novoprojektirani elementi prilagođeni, preoblikovana južna fasada pokazuje ujednačeni ritam prozorskih otvora u prizemlju ina katu, usuglašeni po vertikalni, budući da su u istim vertikalnim osima. Stanovita iznimka je prva osovina sa zapadne strane gdje u prizemlju nije prozor, već jedina vrata koja vode u kuću s južne strane, tzv. otvor "na koljeno" - tipičan barokni ulaz u lokal.

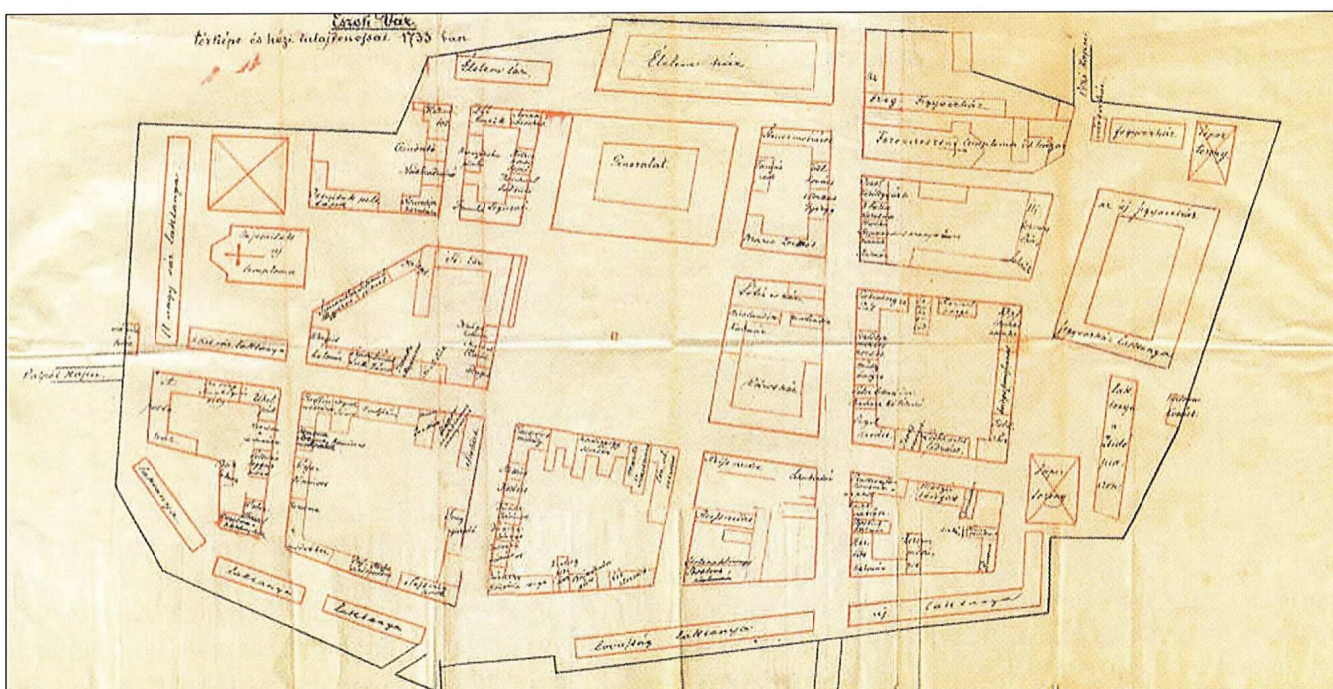
Na ovom nacrtu akceptiramo još neke pojedinosti koje govore o tadašnjem izgledu Gradske vijećnice. Presjek pokazuje oblik svodova u podrumu i prizemlju, oblik otvora s dvorišne strane zapadnog krila, oblik vrata u prizemlju i katu, te raspored i oblik krovnih prozora na dvorišnoj strani zapadnog i na uličnoj strani južnog krila.

⁸⁸ Na planu Gradske vijećnice iz 1835 g. za neke prostorije navedena je ranija namjena: u prizemlju zapadnog krila prostorija broj 4 bila je ranije soba tamničara, soba broj 2 stražarska soba, u prostoriji broj 1 bio je smješten arhiv, a u broju 7 gradska blagajna. U prizemlju istočnog krila bilo je ranije više bilježništvo u južnim prostorijama, a u velikoj sjevernoj prostoriji pisarnica (te prostorije nisu numerirane). Na katu u prostorijama označenim brojem 13 bili su ranije knjigovodstvo i gruntovnica, a u cijelom istočnom i sjevernom krilu, u prostorijama označenim brojevima 18, i 19., stan gradskog suca.

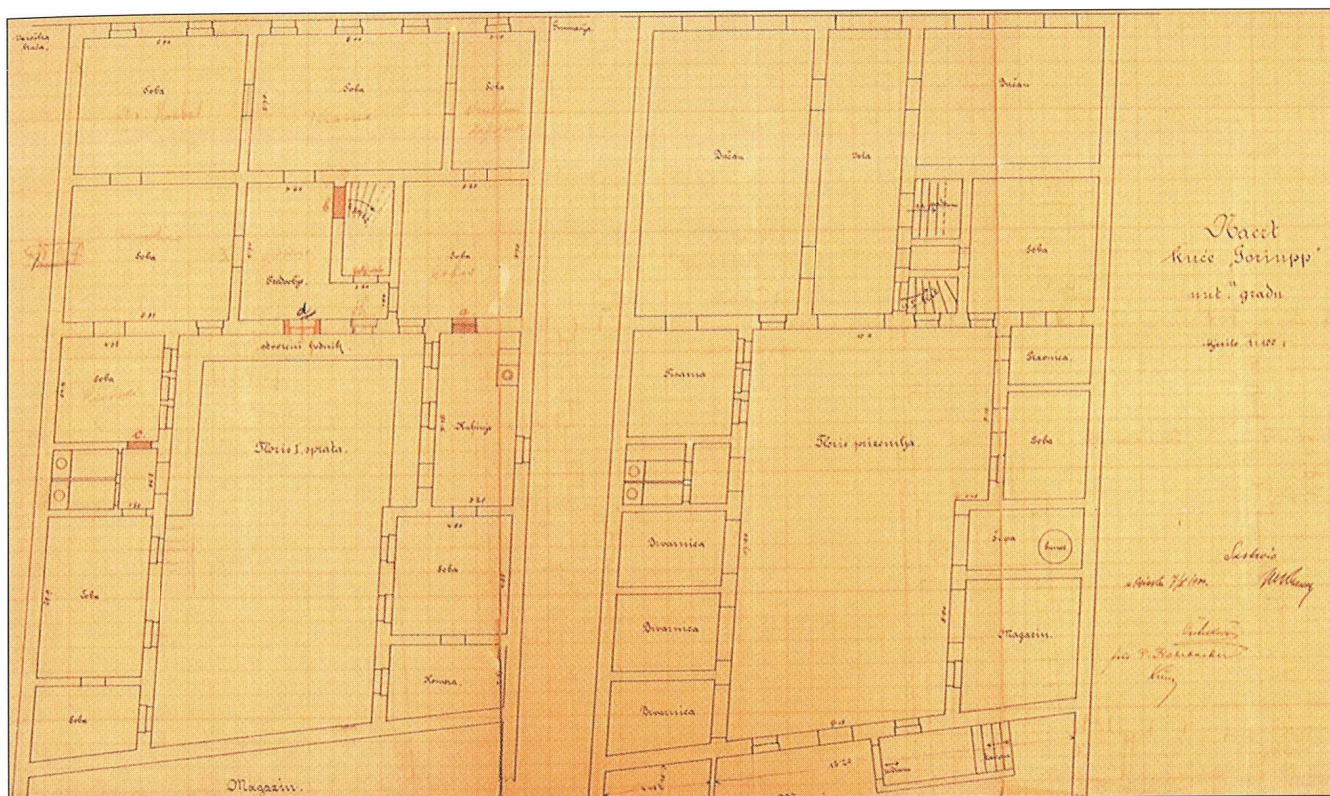
Budući da plan iz 1835. g. sadrži bojani prikaz pregradnji koje se predviđaju, mislimo da su spomenute "ranije" funkcije u te prostorije smještene nakon obnove 1812. g. i da ih ne možemo sa sigurnošću aplicirati na promatrane tlocrte postojećeg stanja iz 1812. g.

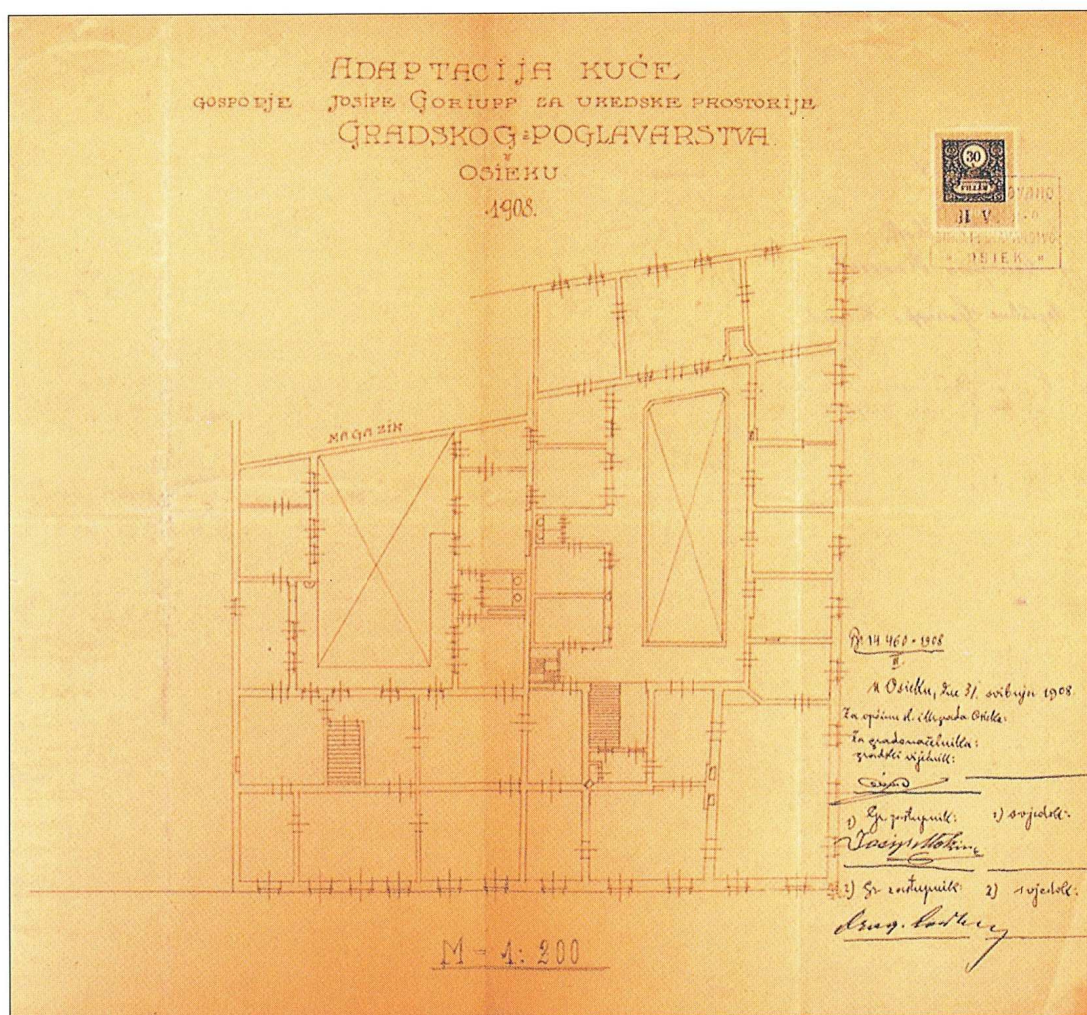
Prilog 1. Grundbuch der Stadt Esseg 1748/49. Br. 2 i 3

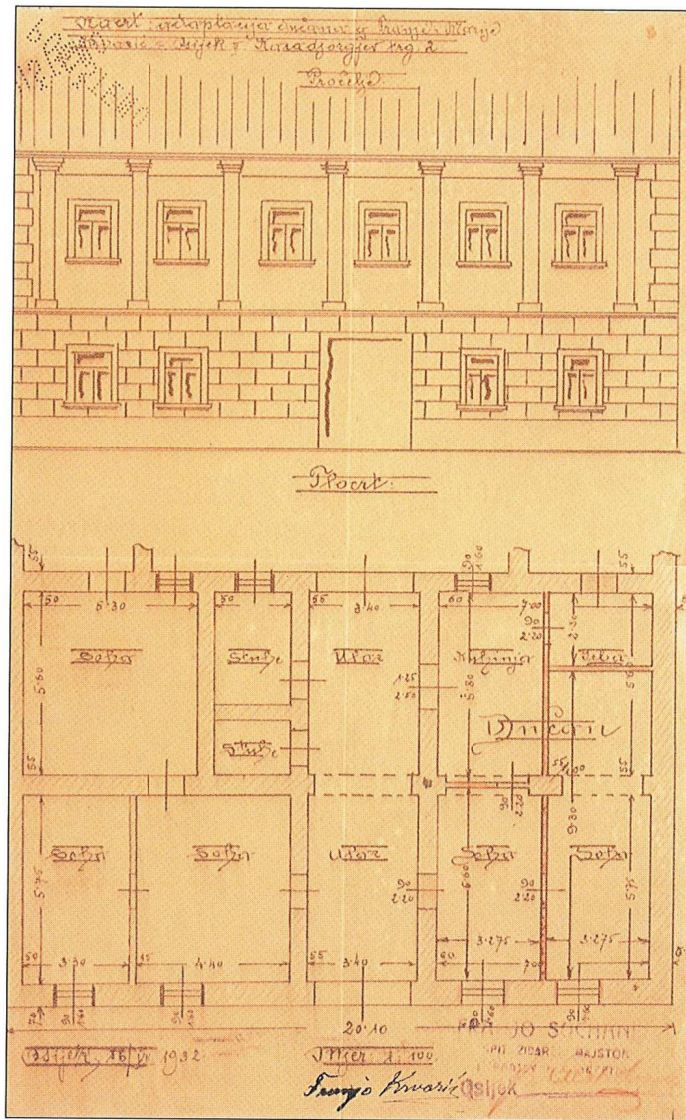
Prilog 2. Plan Tyrde iz 1733. god., detalj

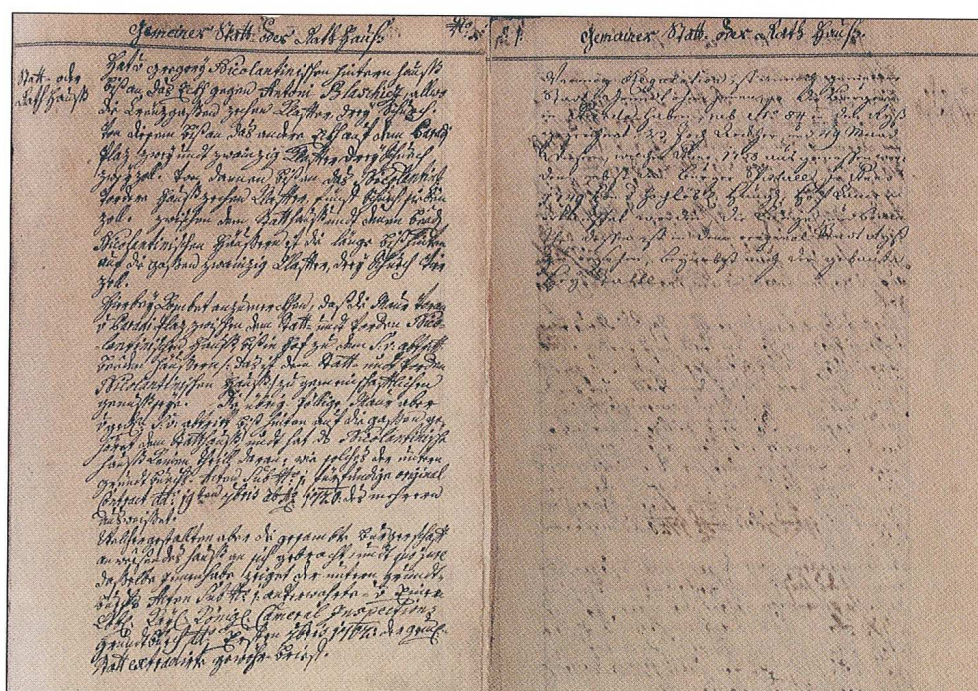
Prilog 5. Nacrt kuće br. 5 iz 1900. god.

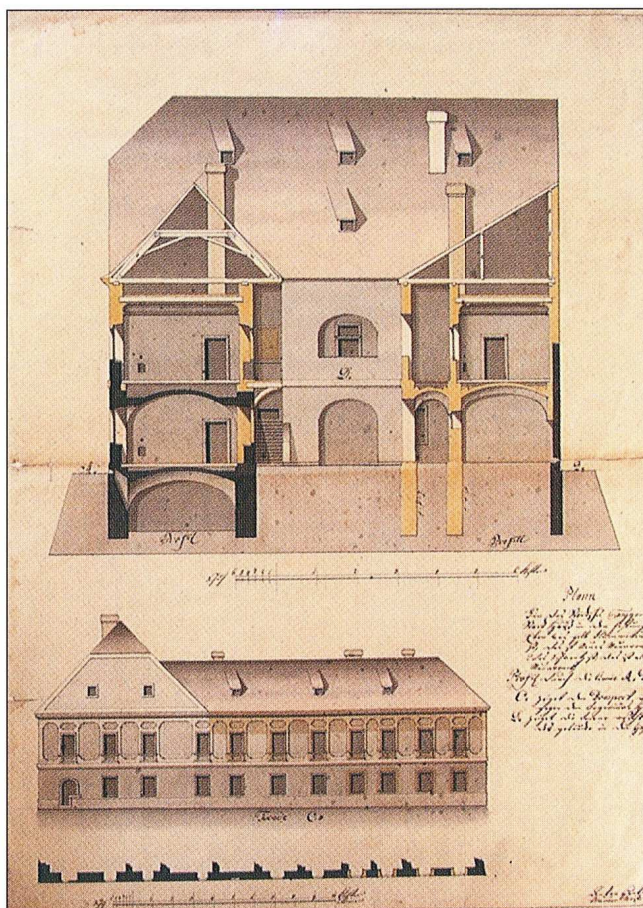
Prilog 6. Nacrt kuće br. 5 iz 1908. god.

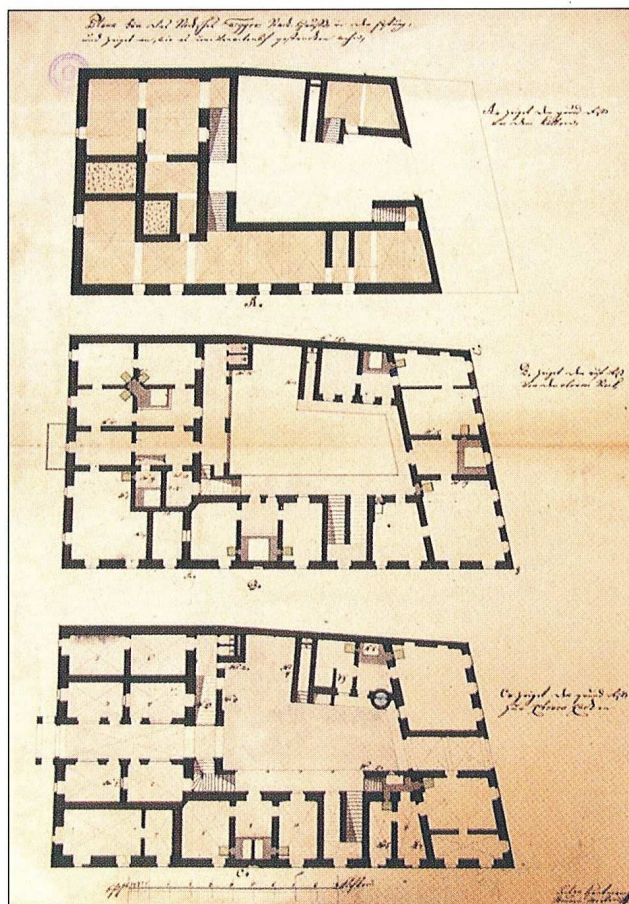
Prilog 7. Nacrt kuće br. 5 iz 1932. god.

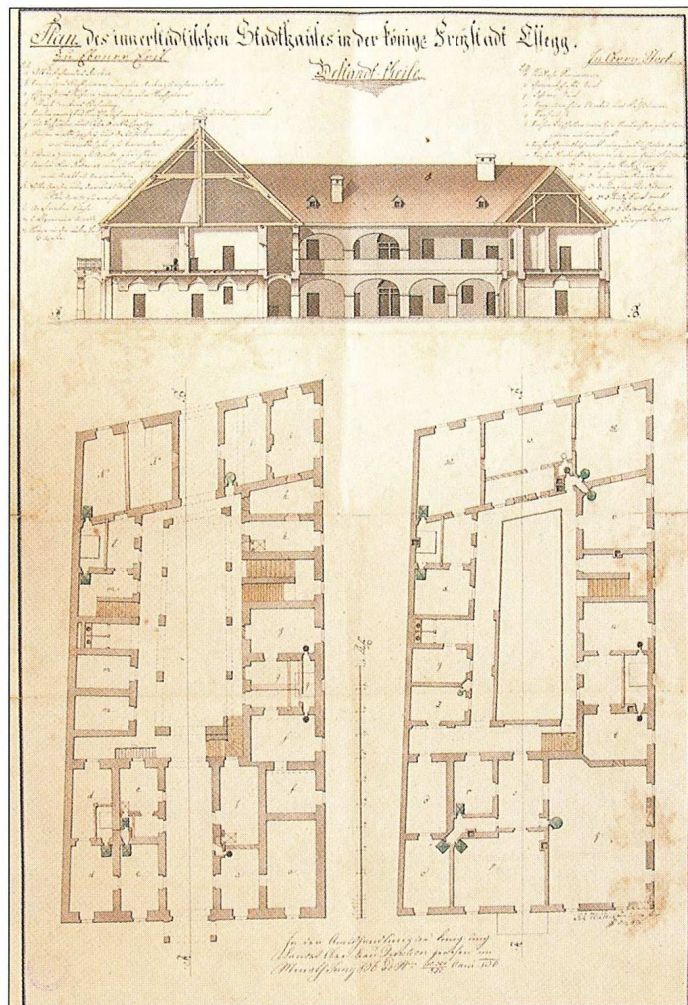
Prilog 8. Grundbuch der Stadt Esseg 1748/49. Br. 1.

Prilog 9. Tlocrt Vijećnice iz 1812. god.

Prilog 10. Presjek i južno pročelje Vijećnice iz 1812. god

Prilog 11. Plan Vijećnice iz 1835. god.

LITERATURA

- BALTA, I., 1985., Vlastelinska porodica Pejačević, s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku, Anali zavoda za znanstveni rad u Osijeku (JAZU), Osijek, 251-320
- BOJNIČIĆ, I., 1899., Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg
- BÖSENDORFER, J., 1910., Crtice iz slavonske prošlosti, Osijek
- BÖSENDORFER, J., 1934., Kolonija Ćiprovčana u Osijeku, Narodna starina sv. 29, Zagreb, 213-221
- BÖSENDORFER, J., 1936., Seties iudicum trium cameralium civitatum ac triunae civitatis, necnon consulum liberae reqiaequae civitatis Osijek ab anno 1690 usque ad recentissimos annos, Zbornik Arheološkog kluba "Mursa" Osijek, Osijek, 42-44
- BÖSENDORFER, J., 1942.a, Što znademo o prvim sucima (iudices, Richter) u komorskom Osijeku?, Osječki zbornik I, Osijek
- BÖSENDORFER, J., 1942.b, Pokojnici u kriptama osječkih crkava, Osječki zbornik I, Osijek
- BÖSENDORFER, J., 1948., Pravoslavni element kao sekundarni faktor oblikovanja građanskog staleža u Osijeku, Osječki zbornik II. i III., Osijek, 48-133
- BRLIĆ, A., 1943., Zbirka poviestnih nadpisa grada Osieka, Osijek
- DUIŠIN, V. A., 1938., Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini I, Zagreb
- LOPAŠIĆ, Slavonske spomenice, Starine XXX,
- MAŽURAN, I., 1974.a, Najstariji zapisnik općine Osijek - Tvrda od 1705. do 1746. godine, Uvod u historiju Osijeka XVIII stoljeća, Osijek
- MAŽURAN, I., 1974.b, Stanovništvo Osijeka 1693-1703, Osijek
- MAŽURAN, I., 1974.c, Urbanistički razvoj i spomenički značaj osječke Tvrde, Osijek
- MAŽURAN, I., 1996., Od turskog do suvremenog Osijeka, Osijek
- MISITA-KATUŠIĆ, B., 1957., Kratak pregled arhitekture Osijeka kroz tri stoljeća, Osječki zbornik V, Osijek, 171-186
- SRŠAN, S., 1987., Zapisnik općine Osijek - Tvrda od 1745. do 1770., godine, Osijek
- SRŠAN, S., STOJČIĆ, T., 1989., Libera Reqiaque civitas Essek 1809., Osijek
- SRŠAN, S., 1990., Stanovništvo Osijeka i njegovo ekonomsko stanje 1828. godine, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 17/1990., Zagreb
- SRŠAN, S., 1992., Zapisnik općine Osijek - Tvrda
- SRŠAN, S., 1993., Osječki ljetopisi 1686. - 1945., Osijek
- SRŠAN, S., 1995., Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrda) 1687.-1821., Osijek

KRATICE

DAOS Državni arhiv u Osijeku

KOS Konzervatorski odjel u Osijeku

OLD TOWNHALL IN THE CITADEL OF OSIJEK

SUMMARY

Until the beginning of the 20th century two neighbouring houses on the main square in the Citadel had an independent and separate architectural development, although both had been founded already at the beginning of the 18th century.

The house no.5 is a residential-business building which was restored and rebuilt by several generations of well-known mercantile families from Osijek. At the beginning of the 18th century there were two sheds in that place: One owned by Simon Sunkić (Sunckisch, Sunckh) along today's Franjevačka street and the other one facing the main square was owned by the first Osijek judge D.F. Vesentina (Wesentin) .

Both buildings were purchased by Đuro Nikolantin (Georgius Nicolantin, Nikolantić) in 1712 who put them together in the unique and complete estate. After 1774 a tradesman Ilija Lekić (Elias Lekich) came to possession of the house and at the beginning of the 19th century Antun Goriupp took possession of it. The family Goriupp (from 1841 with an allegation de Kamjonka) had owned the building until 1918 when it was sold to Franjo and Marija Krvarić. From the beginning of the 20th century the part of the house was taken on lease by town authorities and in 1960 it was

nationalized and given to the Museum of Slavonia.

A neighbouring one-storeyed building at number 6 was built for two purposes - for Chamber direction (Camerar-direktion) and for Municipality (townhall and town authorities of Chamber community of the Inner Town). Building blueprints from the 18th century are not known but most probably the whole complex was built gradually and it didn't have the same number of storeys. After 1786 and the uniting of three chamber municipalities into a single administration unit with headquarters in the Citadel, town offices in the building had to be increased and at the same time it meant a probable moving out of the chamber inspection which occurred for certain after 1809 and eventually ranked Osijek as Royal Borough. On account of administration increase, the first plans known to us for the townhall were made in 1812 together with a building blueprint of an additional storey. The next blueprints from 1835 showed the building in present day's size with a north built wing and a space structure practically identical to the present one - only the differences in staircase position were larger, which was the result of connecting it with the neighbouring building.